

Δ.Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ

ΤΟ ΕΓΚΟΛΠΙΟ ΤΗΣ ΟΡΘΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

1998

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Προγραμματικά κείμενα	1
2. Στίξη	4
3. Τονισμός. Έγκλιση τόνου	12
4. Συλλαβισμός	16
5. Πάθη φωνηέντων και συμφώνων	18
6. Αρχικά κεφαλαία και αρχικά μικρά	25
7. Βραχυγραφία. Ακერαιότητα λέξεων	33
8. Ονόματα: ουσιαστικά, επίθετα, αντωνυμίες	36
9. Ρήματα: κλίση, αύξηση, αρχαιόμορφοι τύποι	49
10. Μόρια: σύνδεσμοι, προθέσεις, επιρρήματα	56
11. Μεταγραφή ξενικών κυρίων ονομάτων προσωπωνυμιών και τοπωνυμιών	66
12. Ημερομηνίες και ωροδείκτες	71
13. Αρχαίες ελληνικές και λατινικές εκφράσεις	73

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τι

ΑΝΑΛΑΒΑΜΕ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ για την εκπόνηση γλωσσικού προγράμματος με στόχο τη βελτίωση του δημοσιογραφικού λόγου —και όχι μόνον. Σε εποχή που η νεοελληνική γλώσσα διαβάλλεται πολλαπλώς, η σύνταξη βασικών κανόνων για την ορθή χρήση της στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης δεν είναι εγγείρημα άτοπο. Όταν μάλιστα υπεύθυνοι για κατάφωρες γλωσσικές ατασθαλίες δεν είναι μόνον μαθητές του Γυμνασίου και του Λυκείου, όπως συνήθως τους καταμαρτυρείται, αλλά και ώριμοι και επώνυμοι ομιλητές και γραφείς —γεγονός που έχουμε την τάση να το λησμονούμε ή να το αποσιωπούμε. Η εκπόνηση και εφαρμογή του γλωσσικού αυτού προγράμματος πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του «Ταχυδρόμου» δοκιμαστικώς, προσφέρεται όμως και σε χρήση ευρύτερη —εδώ ίσως πρέπει να αναγνωριστεί και η δημόσια σημασία του. Τη σύνταξη του γλωσσικού προγράμματος έχουν αναλάβει: ως συντονιστής ο καθηγητής Δ.Ν. Μαρωνίτης —ως συνεργάτες εκ μέρους του «Ταχυδρόμου» οι Λούλα Μπελέγρη, Τίνα Πλυτά και Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, με τη συνδρομή της σύνταξης και της διόρθωσης τον περιοδικού. Η γλωσσική αυτή δοκιμή αφιρώνεται στη μνήμη του αξέχαστου δημοσιογράφου Κώστα Τριανταφυλλίδη —όχι μόνον επειδή ο ίδιος διέπρεψε με τη δημοσιογραφική του ακριβολογία και ευπρέπεια, αλλά και γιατί στη δική του συστηματική προεργασία στηρίζεται το πρόγραμμα αυτό— το δούλεψε στα χρόνια της δικτατορίας, μαζί με άλλους έγκυρους συνεργάτες, για την ελληνική μετάφραση και συμπλήρωση της «Εγκυκλοπαίδειας Μπριτάνικα».

Γιατί

Το γλωσσικό αυτό πρόγραμμα δεν προσβλέπει βεβαίως στη σύνταξη νέας Γραμματικής, αλλά στη θεραπεία ενδημικών σφαλμάτων (ορθογραφικών, γραμματικών, συντακτικών), στα οποία ενέχεται ο ημερήσιος και περιοδικός δημοσιογραφικός λόγος — ο «Ταχυδρόμος» δεν αποτελεί δυστυχώς στο κεφάλαιο αυτό εξαίρεση. Έχουν εκπονηθεί συνοπτικοί και εύχρηστοι κανόνες για επείγοντα «ορθογραφικά» προβλήματα, λ.χ. για τη στίξη (η απουσία ή η κατάχρηση του κόμματος τείνει να γίνει καθεστώς, τα αποσιωπητικά και τα θαυμαστικά πολλαπλασιάζονται αυθαιρέτως, δευτερεύοντα σημεία στίξης — δύο τελείες, άνω στιγμή, μονή και διπλή παύλα, παρένθεση — εξαφανίζονται ή κακοποιούνται)· για τα πάθη φωνηέντων και συμφώνων (έκθλιψη και αφαίρεση συνήθως συγχέονται, το τελικό -ν στην αιτιατική του αρσενικού και θηλυκού άρθρου προσθαφαιρείται ασύστολα)· για τον συλλαβισμό (ποια λόγια δίλεξα νομιμοποιείται σήμερα να γράφονται με δύο λέξεις και ποια με μία)· για την κλίση και τη χρήση λόγιων ρημάτων (του εκπίπτω, του άγω, του καθίσταμαι)· για τη μεταγραφή ξενικών όρων και ονομάτων (προς αποφυγή της ξενομανίας αλλά και της αδικαιολόγητης ξενηλασίας)· για κοινόχρηστες, αρχαιοελληνικές και λατινικές, γνωμικές και παροιμιακές εκφράσεις (ώστε να ξέρουμε τι σημαίνει το *εξ απαλών ονύχων* ή το *per terram, per mare*). Αυτά και άλλα κρίσιμα κεφάλαια της νεοελληνικής ορθογραφίας αντιμετωπίζει το γλωσσικό αυτό πρόγραμμα. Οι αρχές της γλωσσικής αυτής διορθωτικής δοκιμής είναι δύο και λειτουργούν συμπληρωματικώς: καλώς εννοούμενος συντηρητισμός, όπου οι ανάγκες της σαφήνειας και της ακριβολογίας το επιβάλλουν νεοτερική τόλμη, όπου δεν караδοκεί η παραγωγή γλωσσικών τεράτων. Με άλλα λόγια: όχι ξύλινη δημοτική ούτε όμως και νεοκαθαρευουσιανισμός (απορρίπτονται τα βασικά και τα προηγούμενα, ως επιρρήματα, όσο και οι γενικές της κυβερνήσεως, με σπάνιες και νόμιμες εξαιρέσεις, λ.χ. *οδός Μητροπόλεως*).

Και πως

Κάθε γλώσσα, και η νεοελληνική, είναι ζωντανός οργανισμός, που συνεχώς εξελίσσεται, δείχνοντας τις προσαρμοστικές της ικανότητες και την ευρετική της ευλυγισία. Απαράβατοι κανόνες δεν υπάρχουν τούτο όμως δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και κανονιστικές αρχές, η παράβαση των οποίων προϋποθέτει τη γνώση τους. Περί αυτού πρόκειται: η γλώσσα δεν ηθικολογεί, έχει όμως τη δική της ανεκτική ηθική. Εναντίον, λοιπόν, της στρατιωτικής πειθαρχίας και της σοβαροφάνειας —υπέρ της γλωσσικής ελευθερίας με όρους και όρια. Στόχος: η γραμματική μορφή να ταιριάζει στο νόημα, και το νόημα στη μορφή —αυτός είναι ο απώτερος στόχος του γλωσσικού μας προγράμματος, για την επιτυχία του οποίου ζητούμε τη συνεργασία σας.

Δ.Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ

ΣΤΙΞΗ

Κόμμα

Το κόμμα, ως σημείο στίξεως, είναι το συνηθέστερο μαζί με την κάτω τελεία και χρησιμοποιείται:

1. Για να διακρίνει όμοιους, ασύνδετους μεταξύ τους όρους (ονοματικούς, ρηματικούς, επιρρηματικούς) στο εσωτερικό μιας πρότασης. Γράφουμε:

έφτασαν ο Γιάννης, ο Κώστας, ο Παύλος με τα καλά τους· τον είδε, τον προσέφερε, τον περιφρόνησε και δεν τον χαιρέτησε· τον χτύπησε με βιαιότητα, με πάθος, με εκδικητική μανία· περπατούσε γρήγορα, ασθμαίνοντας, δίχως σταματημό.

2. Για να διακρίνει την επεξήγηση από τον προσδιοριζόμενο όρο ή την προσδιοριζόμενη πρόταση. Γράφουμε:

ο κύριος Καραμανλής, Πρόεδρος της Δημοκρατίας, έφτασε χθες το απόγευμα στην Αθήνα από τη Χαλκιδική· το εβδομαδιαίο περιοδικό, ο «Ταχυδρόμος», κυκλοφορεί στην Αθήνα κάθε Τετάρτη, στην επαρχία κάθε Τρίτη.

3. Για να διακρίνει όμοιες, ασύνδετες μεταξύ τους προτάσεις στο εσωτερικό μιας περιόδου. Γράφουμε:

το κοινό αντέδρασε με ενθουσιασμό, χειροκροτούσε ακατάπαυστα, απαιτούσε από τον τραγουδιστή να μπιζάρει, αλλά εκείνος δεν ανταποκρίθηκε.

4. Για να διακρίνει τις δευτερεύουσες εξαρτημένες προτάσεις (ονοματικές ή επιρρηματικές) από τις κύριες, από τις οποίες αυτές εξαρτώνται, εφόσον δεν αποτελούν αντικείμενο του προηγούμενου ρήματος. Γράφουμε:

δεν μπόρεσα να φτάσω στην ώρα μου, επειδή υπήρχε κυκλοφοριακή συμφόρηση· τα Ομηρικά Έπη, τα οποία είναι τα αρχαιότερα σωζόμενα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, αποτελούσαν στην αρχαιότητα το αλφαβη-

τάρι, για να μαθαίνουν τα παιδιά γράμματα· αν είμαι καλά, θα έλθω οπωσδήποτε το βράδυ.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Δεν στίζονται με κόμμα δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με το *να*, *ότι*, *που* και με ερωτηματικά μόρια (*αντωνυμίες*, *επιρρήματα* και το ερωτηματικό *αν*), γιατί οι προτάσεις αυτές επέχουν θέση αντικειμένου. Γράφουμε:

του έδωσε εντολή να φύγει· θεωρούσε ότι δεν ήταν σωστό να εγκαταλείψει τη θέση του· ρωτούσε αν έχω ώρα για να συζητήσουμε το πράγμα αναλυτικά· δεν ήξερε πού παν τα τέσσερα· δεν θα σου πω εγώ πώς να γράφεις σωστά· απέρριπτε οτιδήποτε του έλεγα· απορούσε αν έπρεπε να μείνει ή να φύγει.

Οι πολύ συνοπτικές αναφορικές προτάσεις, οι οποίες συνήθως εισάγονται με το *που*, κατά κανόνα δεν στίζονται με κόμμα. Γράφουμε:

ο άνθρωπος που βάδιζε στον δρόμο μου φάνηκε γνωστός· τα λόγια που είπα δεν τα ξαναλέω.

Κατά κανόνα πριν από το *και* δεν χρησιμοποιείται το κόμμα. Παρά τον κανόνα στίζουμε με κόμμα πριν από το *και*, όταν υπάρχει προηγουμένως αλυσίδα όρων που συνδυάζονται μεταξύ τους με *και*, αλλά το τελευταίο *και* εισάγει νέα πρόταση και όχι έναν επιπλέον όρο. Γράφουμε:

αγόρασε δώρα για τους γονείς του, τα παιδιά του και τους φίλους του, και ξόδεψε έτσι όλα του τα χρήματα.

Άνω στιγμή

Η άνω στιγμή χρησιμοποιείται, για να σημειώνουμε μικρότερη διακοπή παρά με την τελεία και μεγαλύτερη παρά με το κόμμα. Ειδικότερα η άνω στιγμή χρησιμοποιείται στο εσωτερικό μιας περιόδου στις εξής περιπτώσεις:

Για να διακρίνει στο εσωτερικό της περιόδου μια πρόταση, η οποία αποτελεί επεξήγηση των προηγουμένων ή αντίθεση

προς τα προηγούμενα (στις περιπτώσεις αυτές συνήθως λείπει ο επεξηγηματικός ή αντιθετικός σύνδεσμος).

Μετά από δύο τελείες, για να χωρίσει μεταξύ τους ημιπεριόδους, οι οποίες αποτελούν επιμερισμένες επεξηγήσεις των προηγούμενων. Γράφουμε:

Αυτός δεν ήταν άνθρωπος· ήταν θεριό.

Μάνα ανθρώπου δεν τον έκαμε· τον ζετίναξε ατόφιο η γη.

Με τί καρδιά, με τί πνοή, τί πόθος και τί πάθος πήραμε τη ζωή μας· λάθος!
Κι αλλάξαμε ζωή.

Πολλά δράματα της κλασικής εποχής αναφέρονται στον τρωικό μύθο: η «Ορέστεια» του Αισχύλου λ.χ. και οι αποσπασματικοί «Μυρμιδόνες» του· ο «Αΐας», η «Ηλέκτρα», ο «Φιλοκτήτης» του Σοφοκλή· οι «Τρώαδες», η «Εκάβη», η «Ανδρομάχη», η «Ελένη» του Ευριπίδη.

Άνω κάτω στιγμή

Η άνω κάτω στιγμή χρησιμοποιείται στις εξής περιπτώσεις:

Μπροστά από τα λόγια κάποιου προσώπου, τα οποία αναφέρονται κατά λέξη και κλείνονται σε εισαγωγικά.

Μπροστά από απαρίθμηση όρων, οι οποίοι ερμηνεύουν τα προηγούμενα ή θεωρούνται παρεπόμενα των προηγούμενων (στην περίπτωση αυτή μπορούμε να εναλλάσσουμε την άνω κάτω στιγμή με την άνω στιγμή).

Έπειτα από πρόταση που προαναγγέλλει γνωμικό ή παροιμία. Στο εσωτερικό μιας μακράς περιόδου, εφόσον ακολουθεί σειρά από επιμερισμένες επεξηγήσεις των προηγούμενων, οι οποίες διακρίνονται μεταξύ τους με άνω στιγμή. Γράφουμε:

είπε με θυμό: «δεν πρόκειται να με ξαναδείς στα μάτια σου»· τα μεγαλύτερα ελληνικά νησιά είναι: η Κύπρος, η Κρήτη, η Εύβοια· και το αποτέλεσμα ήταν αυτό: να καταλήξουμε στον χωρισμό· η παροιμία λέει: άκουε πολλά και λέγε λίγα· μην κάνετε λάθος στο γνωστό γνωμικό: μέτρον άριστον (όχι: παν μέτρον άριστον).

Παρένθεση

Η παρένθεση χρησιμοποιείται στις εξής περιπτώσεις:

Για να απομονώσει επεξηγηματικά στοιχεία της προηγούμενης πρότασης, τα οποία θα μπορούσαν και να παραλειφθούν δίχως να παραβλάπτεται το συνολικό νόημα της περιόδου. Για να περιλάβει τα στοιχεία παραπομπής ενός προηγούμενου παραθέματος. Γράφουμε:

δυστυχώς τόσο η μεταδικτατορική Αριστερά (παραδοσιακή και ανανεωτική, διχασμένη και συνασπισμένη), όσο και προπαντός το ΠΑΣΟΚ (στην προεξουσιαστική, εξουσιαστική και μετεξουσιαστική φάση του) σκοπίμως περιθωριοποίησαν τους, ούτως ή άλλως ελάχιστους, διανοούμενους.

Μονή παύλα

Η μονή παύλα χρησιμοποιείται στις εξής περιπτώσεις:

Στον γραπτό λόγο, για να δείξει την αλλαγή του προσώπου που μιλά.

Στο εσωτερικό μιας πρότασης, για να φανεί η απότομη διακοπή μιας φράσης, και η απροσδόκητη ή και συντακτικώς ανακόλουθη συνέχεια της.

Ύστερα από τελεία, για να καταδειχθεί με έμφαση, όπου χρειάζεται, το οριστικό τέλος ενός κειμένου —από εδώ βγήκε και η φράση: τελεία και παύλα. Γράφουμε:

όπως κι αν έχει το πράγμα, με το περ περ πέρασαν κιόλας χρόνια είκοσι τέσσερα- πλησιάζουμε το τέταρτο αιώνας, όπως θα έλεγαν και οι καθαρεύοντες φιλοχουντικοί: γιατί, πέρα από τον δίκαιο έπαινο, που ανήκει σε όλους τους συντελεστές της εκπομπής, εύκολα αναγνωρίζονται και κάποια ενοχλητικά ελαττώματα- άλλα εκ γενετής και άλλα επίκτητα: θέλουν- μα δε βολεί να λησμονήσουν.

Διπλή παύλα

Η διπλή παύλα, (σε διάκριση προς την παρένθεση, και αντ' αυτής) χρησιμοποιείται όταν θέλουμε να δηλώσουμε ότι μια εν-

διάμεση, παρενθετικού νοήματος, πρόταση πρέπει να διαβαστεί σε χαμηλότερο τόνο. Γράφουμε:

ο πατέρας μου —μύρο το κύμα που τον ετύλιξε— δεν είχε σκοπό να με κάμει ναυτικό· τα βιβλία μου —επήγαινα στο σχολαρχείο, θυμούμαι— τα έκλεισα για πάντα.

Εισαγωγικά

Τα εισαγωγικά χρησιμοποιούνται, όπου στο γραπτό κείμενο φιλοξενείται αυτολεξεί μακρότερος ή και σύντομος ευθύς λόγος πρώτου, δευτέρου ή τρίτου προσώπου. Γράφουμε:

είπε «ελάτε μαζί μου» και ξεκίνησε· του αποκρίθηκα «δεν έχω καιρό» και τον αποχαιρέτησα.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Στον μακροσκελή ευθύ λόγο, ο οποίος περνά από τη μία στην άλλη παράγραφο, χρησιμοποιούμε ανοικτά εισαγωγικά [»] στην αρχή της παραγράφου.

Σε περίπτωση που χρειάζονται εισαγωγικά εντός εισαγωγικών, χρησιμοποιούμε ευθύγραμμο εισαγωγικά και όχι γωνιώδη: [«...»].

Περιέχονται σε εισαγωγικά λέξεις, οι οποίες δηλώνουν όρο ή επωνυμία στο εσωτερικό μιας πρότασης. Γράφουμε:

η λέξη «άνθρωπος» είναι αρχαιοελληνική· η λέξη «διάγγελμα» παράγεται από το ρήμα «διαγγέλλομαι»· η ταινία του Αϊζενστάιν «Το Θωρηκτό Ποτέμκιν» θεωρείται δικαίως κινηματογραφικό αριστούργημα· «Το Βήμα της Κυριακής» υπήρξε στο παρελθόν καθημερινή εφημερίδα· ο γενέθλιος τίτλος της ήταν «Ελεύθερο Βήμα».

Κατ' εξαίρεση περιέχονται σε εισαγωγικά και κοινόχρηστες λέξεις, όταν θέλουμε να τους προσδώσουμε ειδικό νόημα· Γράφουμε:

υπήρξε «ιδιώτης» με την αρνητική σημασία του όρου (δηλαδή βλαξ).

Θαυμαστικό

Το θαυμαστικό ως σημείο στίξης είναι απλό και δεν πολλαπλασιάζεται σε καμμία περίπτωση. Η χρήση του θαυμαστικού στον δημοσιογραφικό λόγο είναι θεμιτή, αλλά δεν πρέπει να οδηγεί σε κατάχρηση. Χρησιμοποιούμε θαυμαστικό στις επιφωνηματικές λέξεις, φράσεις και προτάσεις, μόνον όταν θέλουμε να υπογραμμίσουμε τον επιφωνηματικό χαρακτήρα της λέξης, της πρότασης ή της έκφρασης. Γράφουμε:

ωραίος καιρός! Αλίμονο! Θαυμάσια! Τι νέα κι αυτά!

ΠΡΟΣΟΧΗ: Όταν θέλουμε να δηλώσουμε θετικόν θαυμασμό ή αρνητική έκπληξη για τα λεγόμενα ή τα γραφόμενα ενός άλλου προσώπου, συνοδεύουμε την οικεία λέξη ή φράση με θαυμαστικό, το οποίο τότε κλείνεται σε παρένθεση.

Σε περίπτωση προφανούς γραμματικού ή συντακτικού λάθους η αρνητική έκπληξη δηλώνεται και με τη λατινική λέξη *sic* (=έτσι), η οποία κλείνεται επίσης σε παρένθεση ή ορθογώνια αγκύλη. Γράφουμε:

ο κ. Χ διατείνεται ότι υπάρχουν πολλοί (*sic*) περισσότεροι τρόποι για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης.

Το επίθετο «ευάριθμος» δεν σημαίνει όπως νομίζουν πολλοί «πολυάριθμος» (!) αλλά ολιγάριθμος.

Ο ίδιος κανόνας ισχύει και για την περάτωση που κάποιος θέλει να δηλώσει θετικό θαυμασμό ή αρνητική έκπληξη για ορισμένη απροσδόκητη πληροφορία που καταχωρίζει στο κείμενο του. Γράφουμε:

για να αποδείξει στο ευρύ κοινό ότι έπαψε πλέον να είναι σύμβολο του ελεύθερου σεξ, ο τραγουδιστής παντρεύτηκε και έκανε με την ίδια γυναίκα μέσα σε επτά χρόνια επτά παιδιά (!).

Αποσιωπητικά

Τα αποσιωπητικά χρησιμοποιούνται για να δηλωθεί οποιαδήποτε παράλειψη λόγου, γραπτού ή προφορικού.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Τα αποσιωπητικά ως σημείο στίξης περιορίζονται απαγορευτικούς στις τρεις τελείες.

Σε περίπτωση μακρού παραθέματος γραπτού λόγου οι παραλείψεις δηλώνονται με αποσιωπητικά κλεισμένα σε ορθογώνιες αγκύλες [...].

Δεν χρησιμοποιούνται τα αποσιωπητικά στη θέση του θαυμαστικού.

Παράγραφος

Στον γραπτό λόγο η πληροφοριακή και λογική συνοχή αφενός, η συλλογιστική αφετέρου πορεία ενός κειμένου αποτυπώνονται με παραγράφους. Μολονότι δεν υπάρχουν αυστηροί και απαράβατοι κανόνες για την έκταση της παραγράφου (σε συνοπτικότερα λ.χ. κείμενα δικαιολογούνται μικρότερης έκτασης παράγραφοι, ενώ σε συνθετότερα —επιστημονικά μελετήματα, αναλυτικά δοκίμια κτλ.— εκτενέστερες) πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ορισμένες υποδείξεις συστατικού ή απαγορευτικού χαρακτήρα. Σ' αυτόν τον σκοπό αποβλέπουν οι επόμενοι κανόνες:

1. Εφόσον δεν πρόκειται για διαλογικό κείμενο, απαγορεύεται να συμπίπτει η παράγραφος με τα όρια μιας μόνον πρότασης ή και απλής περιόδου. Αντιθέτως η σύνθετη περίοδος ορίζεται με παράγραφο, όταν ολοκληρώνει ένα μεριδιακό νόημα του κειμένου.
2. Σε συνοπτικότερα, δημοσιογραφικά κείμενα, πρέπει να αποφεύγονται αδικαιολόγητα μακροσκελείς παράγραφοι, που καταλαμβάνουν κάποτε ολόκληρη στήλη ή και σελίδα.
3. Ο αριθμός και η έκταση των παραγράφων ενός κειμένου θα πρέπει να αντιστοιχούν κατά κάποιον τρόπο στον προσχεδια-

σμό του, όπως τον συλλαμβάνει και τον αποτυπώνει σε πρόχειρο μνημόνιο ο συντάκτης του.

4. Θα πρέπει να αποφεύγεται σε ένα κείμενο η ασύνδετη παράταξη παραγράφων, με τις οποίες συστήνονται διαδοχικά νοήματα, συνδεδεμένα μεταξύ τους με προφανή λογική σχέση: αντιθετική, αιτιολογική, συμπερασματική κτλ. Ο σύνδεσμος, που δηλώνει κάθε φορά τη λογική σχέση, προωθείται στην αρχή της παραγράφου, για να προΐδεάζει τον αναγνώστη ως προς τη νοηματική εξέλιξη ενός κειμένου.

5. Η ορθή ταξινόμηση ενός κειμένου σε παραγράφους εξασφαλίζει συγχρόνως οπτική ενάργεια αλλά και ρυθμική άνεση: ο αναγνώστης μπορεί αμέσως, βάσει της οπτικής εικόνας, να συλλάβει τη σύνταξη του κειμένου, ενώ συγχρόνως υποβοηθείται και στην ανάγνωση του, καθώς οι παράγραφοι ορίζουν τον ρυθμό του κειμένου, δηλώνοντας την αυξομείωση του αλλά και τις ενδιάμεσες ανάπαυλες του.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΝΙΣΜΟΥ

Ουδέτερα ουσιαστικά σε -ο

1. Η γενική ενικού και πληθυντικού αριθμού των ουδέτερων ουσιαστικών κατεβάζει τον τόνο στην παραλήγουσα, όταν πρόκειται για λέξεις της αρχαίας ή της καθαρεύουσας (απλές ή σύνθετες), οι οποίες πέρασαν στη δημοτική χωρίς άλλη αλλοίωση εκτός από την αποβολή του τελικού -ν. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται και τα περισσότερα τοπωνύμια σε -ο και -α, αδιάφορο ποια είναι η προέλευση τους. Λέμε και γράφουμε:

το πανεπιστήμιο, του πανεπιστημίου· το άλογο, του αλόγου, των αλόγων· το άτομο, του ατόμου, των ατόμων· τα έξοδα, των εξόδων· το θέατρο, του θεάτρου, των θεάτρων· το ημερομίσθιο, του ημερομισθίου, των ημερομισθίων· το τοπωνύμιο, του τοπωνυμίου, των τοπωνυμίων· το Μέτσοβο, του Μετσόβου· τα Καλάβρυτα, των Καλαβρύτων· τα Μέγαρα, των Μεγάρων.

2. Αμετακίνητος παραμένει ο τόνος στην προπαραλήγουσα των ουδετέρων σε -ο, όταν πρόκειται για γνησίως δημοτικές λέξεις είτε στη μορφή είτε στην παραγωγή είτε στη σημασιολογική τους χρήση. Λέμε και γράφουμε:

το μάγουλο, του μάγουλου· το πούπουλο, του πούπουλου, των πούπουλων· το φλάουτο, του φλάουτου, των φλάουτων· το ψίχουλο, του ψίχουλου, των ψίχουλων· το βασιλόπουλο, του βασιλόπουλου, των βασιλόπουλων.

Στην κατηγορία αυτή υπάγονται και σύνθετα προπαροξύτονα ουδέτερα σε -ο με καθαρώς δημοτική υφή. Λέμε και γράφουμε:

το αγριοβότανο, του αγριοβότανου, των αγριοβότανων· το τριαντάφυλλο, του τριαντάφυλλου, των τριαντάφυλλων· το τρίστρατο, του τρίστρατου, των τρίστρατων· το χρυσόψαρο, του χρυσόψαρου, των χρυσόψαρων.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Ορισμένα προπαροξύτονα ουδέτερα άλλοτε και αλ-

λού κρατούν τον τόνο τους στην προπαραλήγουσα, άλλοτε και αλλού τον κατεβάζουν στην παραλήγουσα. Ο τονισμός στην παραλήγουσα είναι κανονικός σε περιπτώσεις περιφράσεων. Λέμε και γράφουμε:

το αμύγδαλο, του αμύγδαλου, αλλά: γλυκά αμυγδάλου· το βούτυρο, του βουτύρου, αλλά: βουτήματα βουτύρου· το παράπονο, του παράπονου, αλλά: αίτηση παραπόνων.

Τονισμός επιθέτων

Στα τρισύλλαβα επίθετα σε -ος -η -ο, ο τόνος στην προπαραλήγουσα μένει αμετακίνητος και στις άλλες πτώσεις του ενικού και του πληθυντικού αριθμού. Λέμε και γράφουμε:

ο φρόνιμος άνθρωπος, του φρόνιμου ανθρώπου, των φρόνιμων ανθρώπων, τους φρόνιμους ανθρώπους· ο επιτήδειος επιχειρηματίας, του επιτήδειου επιχειρηματία, των επιτήδειων επιχειρηματιών, τους επιτήδειους επιχειρηματίες· το κυκλώπειο τείχος, του κυκλώπειου τείχους, τα κυκλώπεια τείχη, των κυκλώπειων τειχών.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Προπαροξύτονα επίθετα σε -ος -η -ο, όταν χρησιμοποιούνται ως ουσιαστικά, κατεβάζουν στη γενική του ενικού και του πληθυντικού αριθμού τον τόνο στην παραλήγουσα. Το ίδιο ισχύει και στην αιτιατική του πληθυντικού. Λέμε και γράφουμε:

το κρεβάτι του αρρώστου παιδιού, αλλά: η κατάσταση του αρρώστου παραμένει αμετάβλητη· έκανε επισκέψεις στους αρρώστους της δικής του πτέρυγας· τους ανάπηρους στρατιώτες, αλλά: οδός Αναπήρων· τα ήθη των βάρβαρων λαών, αλλά: οι επιδρομές των βαρβάρων απέκρουσε τους βαρβάρους.

Τονισμός θηλυκών ουσιαστικών

Τα προπαροξύτονα αφηρημένα θηλυκά ουσιαστικά σε -ια, καθώς και τα τοπωνύμια θηλυκά σε -α, διατηρούν στη γενική κατά κανόνα τον τόνο τους στην προπαραλήγουσα. Λέμε και γρά-

φουμε:

η ειλικρίνεια, της ειλικρίνειας· η ευλάβεια, της ευλάβειας· η περιφέρεια, της περιφέρειας· η Νίκαια, της Νίκαιας· η Αστυπάλαια, της Αστυπάλαιας· η Ποτίδαια, της Ποτίδαιας.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Όταν τα θηλυκά αυτά ουσιαστικά ή και τοπωνύμια απαντούν σε λόγιες περιφράσεις, κατεβάζουν τον τόνο τους στην παραλήγουσα. Λέμε και γράφουμε:

η ακρίβεια, της ακρίβειας, αλλά: μέτρηση ακριβείας· η ευλάβεια, της ευλάβειας, αλλά: «Ανθη Ευλάβειας»· η Χαιρώνεια, της Χαιρώνειας, αλλά: ο Λέων της Χαιρώνειας.

Τονισμός βαφτιστικών

Τα βαφτιστικά ονόματα τονίζονται όπου το θέλει η δόκιμη χρήση τους. Λέμε και γράφουμε:

του Άγγελου Σικελιανού, αλλά: του Αγγέλου Βλάχου· του Γεράσιμου Σπαταλά, αλλά: του αγίου Γερασίμου· του Χριστόφορου Νέζερ, αλλά: του Χριστόφορου Κολόμβου.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Σε κοινότοπες καθιερωμένες περιφράσεις πολλές φορές επιβάλλεται ο τονισμός της γενικής στην παραλήγουσα, ακόμη και σε βαφτιστικά, τα οποία άλλως πως κρατούν τον τόνο τους στην προπαραλήγουσα. Λέμε και γράφουμε:

ο Ξενόπουλος, του Ξενόπουλου, αλλά: τα μυθιστορήματα του Γρηγορίου Ξενοπούλου· ο Πάγκαλος, του Πάγκαλου, αλλά: η δικτατορία του Παγκάλου.

Έγκλιση τόνου

Το εγκλιτικό τους

Το εγκλιτικό τους τρέπεται σε των, όταν ακολουθεί λέξη που λήγει σε -ους. Η τροπή αυτή επιβάλλεται για λόγους ευφωνίας (για να μην έχουμε αλλεπάλληλες συλλαβές σε -ους). Λέμε και

γράφουμε:

τα ποιήματά τους, τις επιχειρήσεις τους, αλλά: τους οπαδούς των, τους εχθρούς των.

Το εγκλιτικό τες

Ο δόκιμος εγκλιτικός τύπος της αντωνυμίας αυτές δεν είναι, όπως συχνά λέγεται και γράφεται τις, αλλά τες. Λέμε και γράφουμε:

χτυτώντας τες τις πόρτες, δεν πήρε καμμιάν απάντηση· αγαπώντας τες τόσο πολύ τις κόρες του, δεν βρήκε δυστυχώς προκοπή.

ΣΥΛΛΑΒΙΣΜΟΣ

Γράφονται με μία λέξη

Τα αριθμητικά:

από το δεκατρία ως το δεκαενέα, αλλά: είκοσι ένα, είκοσι δύο κτλ.

Οι αντωνυμίες:

καθένας, καθεμιά, καθένα, καθετί, κατιτί, οποιοσδήποτε, οσοδήποτε, οτιδήποτε (χωρίς υποδιαστολή) και το ουσιαστικό τα καθέκαστα.

Τα καθιερωμένα:

αφού, απέξω, δηλαδή, ειδημή, ενόσω, εφόσον, ενώ, κιόλας, μολαταύτα, μολονότι, μολονόπου, ολοένα, ολωσδιόλου, οπωσδήποτε, σάμπως, ώσπου, ωστόσο, ωστόσο.

Τα άκλιτα:

απαρχής, απεναντίας, απευθείας, αφότου, διαμιάς, ειδάλλως (-ιώς), ενόψει, εξαιτίας, εξάλλου, εξαρχής, εξίσου, επικεφαλής, εντάξει, επιτέλους, επιτούτο (ή επιτούτου), εντούτοις, καθαυτό, καθεξής, καλημέρα, καλησπέρα, καληνύχτα, καληώρα, καταγής, κατεξοχήν, κατευθείαν, μεμιάς, μόλο (που), μολοντούτο, μονομιάς, προπάντων, προπαντός, υπόψη.

Τα εμπρόθετα:

αφενός και αφετέρου (όπου η χρήση τους είναι αναντικατάστατη).

Γράφονται ως μία λέξη τα παρακάτω, παραπάνω, εκτός εάν με τον ιδιαίτερο προφορικό τονισμό τους χωρίζονται σε δύο λέξεις: πάρα κάτω, πάρα πάνω. Το επίρρημα τέλος πάντων γράφεται πάντοτε με δύο λέξεις, όπως τονίζεται και στον προφορικό λόγο.

Γράφονται με μία λέξη ορισμένες τοπωνυμίες που έγιναν λέξεις σύνθετες:

Αϊλιάς, Περαιχώρα

Καθώς και ρηματικές φράσεις, όπου χάθηκε η αίσθηση πως αποτελούνται από χωριστές λέξεις:

δώστου (αυτός δώστου και τα ίδια).

Δεν συντρέχει λόγος να γράφονται μονολεκτικά εμπρόθετες εκφράσεις, μόνο και μόνο για να αποφεύγεται η χρήση λόγιας πρόθεσης ή η πτώση της δοτικής· στην τελευταία περίπτωση παραλείπουμε απλώς την υπογεγραμμένη, όπου υπήρχε. Γράφουμε:

κατά βάθος, κατά λάθος, κατά τύχη, κατά κανόνα, κατά μέρος, εν μέρει, εν γένει, εν σχέσει, εν ενεργεία, εν ανάγκη, εν τω μεταξύ, παρά πόδας και όχι: καταβάθος, καταλάθος, κατατύχη, ενενεργεία, παραπόδας, ενμέρει, ενγνώσει κτλ.

ΠΑΘΗ ΦΩΝΗΕΝΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΦΩΝΩΝ
Συμφωνικά συμπλέγματα

1. Τα κυριότερα, παράλληλα, συμφωνικά συμπλέγματα της νεοελληνικής γλώσσας είναι τα εξής:

κτ	χτ	κτηνίατρος	χτήμα (=χωράφι)
πτ	φτ	πτώμα	φτωχός
φθ	φτ	άφθονος	φτασμένος
νδ	ντ	σπόνδυλος	δέντρο
αυσ	αψ	καύση	κάψιμο
ευσ	εψ	γεύση	δούλεψη

2. Τα παράλληλα συμφωνικά συμπλέγματα επιβάλλονται από τη συνύπαρξη στον νεοελληνικό λόγο λέξεων με λόγια προέλευση αλλά και με καθαρά δημοτικό σχηματισμό. Οι λόγιοι τύποι κρατούν υποχρεωτικώς στο θέμα τους, κατά προτίμηση στις καταλήξεις τους, τον αρχαίο συμφωνισμό· για τους νεότερους τύπους ισχύει ο συμφωνισμός της δημοτικής. Λέμε και γράφουμε:

πτώμα – όχι: φτώμα, εκπαίδευση – όχι: εκπαίδεψη, έκτακτος – όχι: έχταχτος, μαντήλι – όχι: μανδήλι, αδράχτι – όχι: αδράκτι, χταπόδι – όχι: κταπόδι.

3. Πολλές φορές οι ίδιες λέξεις αλλάζουν σημασία αναλόγως προς τον λόγιο ή τον δημοτικό τους συμφωνισμό:

γραπτός λόγος, αλλά: το γραφτό· κτήμα (=το απόκτημα) – αλλά: χτήμα (=χωράφι)· τάγμα – αλλά: τάμα· ρεύμα – αλλά: ρέμα (=ρεματιά)· λεπτός – αλλά: τα λεφτά (=τα χρήματα).

4. Σε λέξεις με διπλόμορφο συμφωνισμό προτιμούμε (στον γραπτό λόγο) τον λιγότερο αλλοιωμένο τύπο. Γράφουμε:

αποκτώ – αντί: αποχτώ· κατακτώ – αντί: καταχτώ· ανύπαρκτος – αντί: ανύπαρκτος· αντίκτυπος – αντί: αντίκτυπος, αλλά: χτύπημα· θελκτικός – αντί: θελκτικός· σχολείο – αντί: σκολείο· χθες, χθεςινός – αντί: χτες, χτεςινός.

Ο αρχαίος συμφωνισμός είναι υποχρεωτικός σε επιστημονικούς όρους και στα αριθμητικά ως μαθηματικά σύμβολα. Λέμε και γράφουμε:

υποτακτική – όχι: υποταχτική· προστακτική – όχι: προσταχτική· επτά, δεκαεπτά – όχι: εφτά, δεκαεφτά· οκτώ, δεκαοκτώ – όχι: οχτώ, δεκαοχτώ. Επίσης γράφουμε πάντα: εννέα – όχι: εννιά.

5. Σε λόγιους σχηματισμούς ονομάτων κρατούμε τα συμφωνικά συμπλέγματα: γμ, υμ, υσ, και δεν τα απλοποιούμε σε: μ, ψ. Γράφουμε:

πράγμα – όχι: πράμα· πνεύμα – όχι πνέμα· εμπορεύσιμος – όχι: εμπορέψιμος· απόλαυση – όχι: απόλαψη· αλλά: κάψιμο, δούλεψη, κλάψα, σαμάρι (αρχαίο: σάγμα).

Το συμφωνικό σύμπλεγμα γχν απλοποιείται σε χν στην αρχαία λέξη σπλάγγχον και στα παράγωγα της. Λέμε και γράφουμε:

σπλάχνα, σπλαχνίζομαι, εύσπλαχνος.

6. Ο ενεργητικός άοριστος των ρημάτων σε -αυω και -ευω σχηματίζεται άλλοτε σε -σα και άλλοτε σε -ψα. Η τήρηση του -σα επιβάλλεται κατά κανόνα από την ύπαρξη αντίστοιχου λόγιου ουσιαστικού. Λέμε και γράφουμε:

μάζεψα, πάλεψα – αλλά: εκπαίδευσα (εκπαίδευση), επόπτευσα (επόπτευση), πτώχευσα (πτώχευση), έπαυσα (παύση), έπλευσα (πλεύση).

Από τους διπλόμορφους άοριστους ορισμένων ρημάτων σε -σα και -ξα προτιμούμε τον λιγότερο αλλοιωμένο τύπο. Γράφουμε:

άγγισα – αντί: άγγιξα, πήδησα – αντί: πήδηξα, ταίριασε – αντί: ταίρια-

ξε, φύσησα – αντί: φύσηξα.

7. Οι παθητικοί χρόνοι των ρημάτων ακολουθούν στις κατάλληλεις τους τον συμφωνισμό της δημοτικής. Γράφουμε:

αμείφθηκε – όχι: αμείφθηκε, σκέφτηκε – όχι: σκέφθηκε, αγωνίστηκε – όχι: αγωνίστηκε, πειράχτηκε – όχι: πειράχτηκε.

Εξαιρούνται τα ρήματα: τάσσω, άγω, πτύσσω και τα σύνθετα τους, τα οποία ακολουθούν τον αρχαίο συμφωνισμό. Γράφουμε:

έχω αχθεί – όχι: έχω αχτεί, τάχθηκε – όχι: τάχτηκε, αναπτύχθηκε – όχι: αναπτύχθηκε.

Έκθλιψη – αφαίρεση

Στον γραπτό λόγο αποφεύγουμε κατά κανόνα τόσο την έκθλιψη (έκπτωση τελικού φωνήεντος προ αρκτικού φωνήεντος της επόμενης λέξης) όσο και την αφαίρεση (έκπτωση αρκτικού φωνήεντος μιας λέξης ύστερα από τελικό φωνήεν της προηγούμενης λέξης). Γράφουμε:

από όλα – όχι: απ' όλα· μπροστά σε άρθρο – όχι: μπροστά σ' άρθρο· τα είχα χαμένα – όχι: τα 'χα χαμένα· του το είπα – όχι: του το 'πα.

Ο κανόνας δεν ισχύει όταν μεταγράφουμε παραθέματα γραπτού και προφορικού λόγου (και θέλουμε να διατηρήσουμε το φωνητικό του ύφος).

Στην περίπτωση της αιτιατικής των προσωπικών αντωνυμιών εγώ, συ, αυτός δικαιολογείται η έκθλιψη του -ε της πρόθεσης σε. Γράφουμε:

σ' εμένα και όχι αναγκαστικώς: σε εμένα· σ' εσένα και όχι αναγκαστικώς: σε εσένα· σ' αυτόν και όχι αναγκαστικώς: σε αυτόν.

Το τελικό -ν

Διατηρείται το τελικό -ν ανεξαιρέτως στην αιτιατική του αρσενικού άρθρου και στην αιτιατική της αρσενικής προσωπικής α-

ντωνυμίας. Γράφουμε:

τον στρατό, τον πεζοναύτη, τον Θανάση, τον βήχα, τον βούτηξε.

Διατηρείται το τελικό -ν ανεξαιρέτως στην άρνηση δεν (για να διακρίνεται και από τον σύνδεσμο δε, όπου αυτός κατ' εξαίρεση χρησιμοποιείται).

Διατηρείται το τελικό -ν στην αιτιατική του θηλυκού άρθρου και στην αντίστοιχη προσωπική αντωνυμία, όταν η επόμενη λέξη αρχίζει από φωνήεν ή με ένα από τα επόμενα σύμφωνα και συμφωνικά συμπλέγματα: κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τζ, τσ, ξ, ψ. Λέμε και γράφουμε:

την καρδιά, την περίπτωση, την ταχύτητα, την μπέρδεψε, την ντουζίνα, την γκρίνια, την τζαμαρία, την τσέπη, την ξηρασία, την ψυχαγωγία.

Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις το τελικό -ν του θηλυκού άρθρου και της θηλυκής αντωνυμίας παραλείπεται. Λέμε και γράφουμε.

τη γιαγιά, τη δύναμη, τη λύπηση, τη μάλωση, τη ροή, τη σέβεται, τη φωτιά, τη ζήτησε.

Διπλά σύμφωνα

1. Δύο ρ

Διπλασιάζουν το αρκτικό τους ρ ρήματα με τονισμένη τη συλλαβική τους αύξηση, μόνον εφόσον ο ενεστωτικός τους τύπος έμεινε και στον νεοελληνικό λόγο αρχαιόμορφος. Όπου το ενεστωτικό θέμα προσαρμόστηκε στους φωνητικούς κανόνες της δημοτικής, το αρκτικό ρ δεν διπλασιάζεται. Γράφουμε:

ρέω, έρρεα· ρέπω, έρρεπα, αλλά: ράβω, έραβα· ρίχνω, έριχνα, έριξα (αλλά: απορρίπτω, απέρριπτα, απέρριψα).

Γράφονται με δύο ρ αρχαιόμορφες σύνθετες λέξεις, των οποίων το πρώτο συνθετικό λήγει σε βραχύ φωνήεν (καθαρό βραχύ ή

βραχύ από δίχρονο) ή -ν, και το δεύτερο συνθετικό αρχίζει από ρ. Ο κανόνας αυτός δεν ισχύει για σύνθετες λέξεις καθαρώς δημοτικού σχηματισμού. Γράφουμε:

άρρωστος (εύρωστος), αρρυθμία (ευρυθμία), αντίρρηση, απορρόφηση, αιμορραγία, αμφίρροπος, αναντίρρητος, ετοιμόρροπος, συρροή, σύρραξη, συρραφή, σύρριζος, παλίρροια, έρρινος – αλλά: καλορίζικος, βαθύριζος, μονορούφι, ψυχοράγημα, ασπρόρουχα, ξεριζώνω, ξαναρωτώ.

Γράφονται με δύο ρ οι λέξεις: υπερρεαλισμός, Πύρρος, Ερρίκος – αλλά με ένα ρ οι λέξεις: βοριάς, ορός, Φεραίος (και Φερές), Ψαρά, καθώς και τα ξενόγλωσσα: κάρο, καρούλι, μπάρα, περούκα, σέρα, ταράτσα κτλ.

2. Δύο μ

Γράφονται με δύο μ λέξεις, των οποίων το θέμα ή το πρώτο συνθετικό λήγει σε π, β, φ, ν και η παραγωγική κατάληξη (ή το δεύτερο συνθετικό) αρχίζει από μ. Γράφουμε:

βλέμμα, λήμμα, κομμένος, κομμός, βαμμένος, έμμεσος, πλημμέλημα, εκατομμύριο.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Ο κανόνας αυτός δεν ισχύει για τα ψευτοχειλικά αυ και ευ. Γράφουμε:

βασιλεμένος (από το βασιλεύω), μαγεμένος (από το μαγεύω), αναπαμένος (από το αναπαύω), ψέμα (από το ψεύδομαι), θάμα (από το θαύμα), καμένος (από το έκαυσα, έκαψα), κλαμένος (από το έκλαυσα, έκλαψα).

Γράφονται με ένα μ μετοχές του παθητικού παρακειμένου, των οποίων το θέμα λήγει σε -ν, εφόσον έχουν αποβάλει στη δημοτική γλώσσα τον αρχαιόμορφο αναδιπλασιασμό τους. Γράφουμε:

αποσκληρυμένος, αμβλυμένος, αλλά: εκτεθλυμένος.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Γράφονται με ένα μ οι λέξεις: μαμά, μαμή, ψυμίθιο και

το επώνυμο Μαυρομάτης.

3. Υ ή β, φ

Γράφονται με β ή φ (όχι με υ) οι λέξεις:

αβγό, αβγατίζω, αφτί, ήβρα (αλλά: εφεύρημα), γαβγίζω, καβγάς, λαβράκι, λάβρος, στάβλος, ρέβω, λάβρα – και τα Βαταβία, Γιουγκοσλαβία, Γουστάβος, Καλαβρία, Μολδαβία, Ναβαρίνο, Σκανδιναβία, Σλάβος.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Γράφονται με υ οι λέξεις: Βαυαρία, Αυστρία, Αυστραλία – και όσες εμπεριέχουν στο θέμα τους το μόριο ευ ή την αρχαία δίφθογγο ευ και αυ. Γράφουμε:

ευχαριστώ, διευθύνω, λευτεριά και Λευτέρης, κατευόδιο, απολαύω, αυταρχικός.

4. Ι ή η, υ, ει, οι

Γράφονται με ι οι λέξεις:

αλίμονο, αλλιώς, αλλιώτικος, γιος, γλιστρώ, γλιτώνω, έξι, επιρροή, καθίζω, καριοφίλι, κατάρτιση (καταρτίζω), μακριά–μακρινός (αλλά: μακρύς), μετανιώνω, νιώθω, ξενιτιά, πέρσι, στίβος (αλλά: στοίβα, στοιβάζω), σάτιρα (αλλά: σάτυρος, σατυρικό δράμα), ταξίδι, στίχος (σειρά από γράμματα ή σειρές στη μετρική – αλλά: κατά στοίχο, από το στοιχίζομαι), φιλονικία.

Γράφονται με η οι λέξεις:

αφήνω, βυσσινής (μαβής, το μαβί χρώμα – αλλά: πλατύς, φαρδύς), επήρεια, επηρεάζω, εξάρτηση [από το εξαρτώ – αλλά: εξάρτηση στρατιωτική, από το εξαρτύω (=εφοδιάζω)], καημός, σβήνω, στήλη – αναστήλωση.

Γράφονται με υ οι λέξεις:

αντίκρυ (αλλά: αντικρινός, αντικρίζω), βράδυ (αλλά: βραδιά, βραδινός, βράδια), γυαλί (αλλά: γυαλός), γλύφω–γλύπτης (αλλά: γλείφω, από το αρχαίο λείχω), δυόσμος, δάκρυ (τα δάκρυα), στύλος–στυλίτης–επιστύ-

λιο-στυλοβάτης, στάχυ (τα στάχυα).

Γράφονται με οι οι λέξεις:

δοιάκι, έννοια (και: νοιάζομαι), κοιτάζω (κοίτη), μονοιάζω, τέτοιος.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Γράφουμε:

ενάμισης μήνας, του ενάμιση μήνα, το ενάμισι μέτρο· μιάμιση οργιά, μιάμισης οργιάς – αλλά σε όλες τις άλλες περιπτώσεις: δύομισι (ώρες, κιλά, μέτρα), τρισήμισι (πόντοι, χιλιόμετρα, μέρη).

ΑΡΧΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΙΚΑ ΜΙΚΡΑ

1. Εθνικά, πατριδωνυμικά και παράγωγα

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο τα εθνικά ή πατριδωνυμικά:

Έλληνες, Γάλλοι, Καλαματιανοί.

Γράφονται με αρχικό μικρό τα εθνικά ή πατριδωνυμικά, όταν από ουσιαστικά γίνονται επίθετα:

οι Έλληνες – αλλά: ο έλληνας πρωθυπουργός· είμαι Ρουμελιώτης – αλλά: ο ρουμελιώτης οπλαρχηγός· οι αδίστακτοι Φαναριώτες – αλλά: ο φαναριώτης λόγιος.

Γράφονται με αρχικό μικρό τα παράγωγα κυρίων ονομάτων και εθνικών:

οι πλατωνικοί διάλογοι, η ελληνική πολιτεία, η αγγλική γλώσσα, η αριστοτελική φιλοσοφία, η βυζαντινή ιστορία – αλλά: το μάθημα της Βυζαντινής Ιστορίας.

2. Τοπωνύμια και γεωγραφικά ονόματα

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο όλα τα μονόλεξα τοπωνύμια και γεωγραφικά ονόματα:

Ελλάς, Αθήνα, Ευρώπη.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο όλες οι λέξεις σύνθετων τοπωνυμίων και γεωγραφικών ονομάτων, εκτός από τα ενσωματωμένα σε αυτά άρθρα ή προθέσεις:

Άνω Βόλος, Νέα Μάκρη, Κυανή Ακτή, Γη του Πυρός, Σοβιετική Ένωση, Μαγνησία επί Σιπύλω, Άγιος Βασίλειος (τοπωνύμιο).

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο τα σύνθετα τοπωνύμια και γεω-

γραφικά ονόματα, ακόμη και όταν η μία από τις δύο λέξεις είναι απλός γεωγραφικός όρος:

Μεσόγειος θάλασσα, Κεράτιος Κόλπος, Λευκά Όρη, Αλμυρά Έρημος.

Γράφεται με μικρό αρχικό ο γεωγραφικός όρος των σύνθετων τοπωνυμίων ή γεωγραφικών ονομάτων, όταν προτάσσεται με άρθρο και συνάμα η επόμενη ή οι επόμενες λέξεις είναι αυθυπόστατο τοπωνύμιο ή γεωγραφικό όνομα:

ο ποταμός Αμαζόνιος, η πλατεία Ομονοίας (η Ομόνοια), ο ισθμός της Κορίνθου (ο Ισθμός), η λίμνη της Γενεύης.

Γράφεται με αρχικό κεφαλαίο ο γεωγραφικός όρος των συνθέτων τοπωνυμίων, έστω και αν προτάσσεται με άρθρο, όταν η επόμενη ή οι επόμενες λέξεις δεν αποτελούν αυθυπόστατο τοπωνύμιο ή γεωγραφικό όνομα:

το Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας, η Κοιλιάδα του Θανάτου, τα Λουτρά της Ωραίας Ελένης.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Σε πολλές περιπτώσεις περιττεύει η παράθεση του γεωγραφικού όρου των συνθέτων τοπωνυμίων ή γεωγραφικών ονομάτων, όταν και μόνο του το κύριο όνομα αρκεί για την αναγνώριση:

ο Ατλαντικός, η Κασπία, ο Νιαγάρας, τα Ιμαλάια.

3. Θρησκεία και εκκλησία

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο η λέξη Θεός, τα συνώνυμα και συγγενικά της καθώς και οι σχετικές επωνυμίες:

Κύριος, Βασιλεύς, Ουράνιος, Πατήρ-Υιός-Άγιον Πνεύμα, Παράκλητος, Παναγία, Παρθένος, Θεοτόκος, Εσταυρωμένος, Μεγαλόχαρη, Γλυκοφιλούσα, Μεσσίας (μόνον όταν αναφέρεται στον Χριστό).

ΠΡΟΣΟΧΗ: Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις η λέξη θεός γράφεται με μικρό:

οι θεοί του Ολύμπου· ο Βάαλ ήταν θεός των Φοινίκων· η θεά της σοφίας· τον έχει για θεό του.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο τα επίθετα άγιος και όσιος, όταν βρίσκονται εμπρός σε κύριο όνομα και συνθέτουν με αυτό ονομασία συγκεκριμένου τόπου λατρείας ή κτίσματος με λατρευτικό και θρησκευτικό προορισμό:

ο ναός του Αγίου Δημητρίου, η Αγία Λαύρα (η μονή της Αγίας Λαύρας), ο Όσιος Λουκάς (η μονή του Οσίου Λουκά), ο Άγιος —ή Πανάγιος— Τάφος, ο Αϊ-λιάς (το ξωκλήσι του Αϊλιά).

ΠΡΟΣΟΧΗ: Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις οι λέξεις άγιος και όσιος γράφονται με αρχικό μικρό:

ο άγιος έκανε το θαύμα του· η Ανατολική Εκκλησία έχει πολλούς αγίους· το άγιον βήμα, η αγία τράπεζα, το άγιον ποτήριον.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι προσωνομίες αγίων:

Δημήτριος ο Μεγαλομάρτυς, Γεώργιος ο Τροπαιοφόρος, Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Γράφονται με αρχικό μικρό θρησκευτικοί όροι, όπως:

θεία ακολουθία, θεία μετάληψη, εσπερινός, επιτάφιος.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι προσωνομίες των αρχαίων θεοτήτων:

Δωδωναίος Ζευσ, Αθηνά Νίκη.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι ονομασίες εορτών (αρχαίων και συγχρόνων, χριστιανικών και μη):

τα Ελευσίνια, τα Ανθεστήρια (αλλά: ο δήμαρχος Πειραιώς οργανώνει ανθεστήρια), Πάσχα, Χριστούγεννα, Δεκαπενταύγουστος, Σαρακοστή (αλλά: κάνω σαρακοστή), Ραμαζάνι.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Γράφονται με αρχικό μικρό οι ονομασίες θρησκευτών, δογμάτων, θρησκευτικών κινήσεων, αιρέσεων, καθώς και οι ονομασίες των οπαδών τους:

χριστιανισμός, χριστιανός, βουδισμός, βουδιστής, μωαμεθανισμός, μωαμεθανός, ισλαμισμός, καθολικισμός, καθολικός, προτεσταντισμός, προτεστάντης, διαμαρτυρόμενος, οικουμενισμός, νεστοριανισμός, νεστοριανός, ουνιτισμός, ουνίτης.

Γράφονται με αρχικά κεφαλαία οι καθιερωμένες επωνυμίες εκκλησιών και εκκλησιαστικών θεσμών, ιδρυμάτων, οργανώσεων:

η Ανατολική Εκκλησία, η Ορθοδοξία (όταν σημαίνει το σύνολο των εκκλησιών ανατολικού δόγματος), η Δυτική Εκκλησία, η Εκκλησία της Ρώμης, η Εκκλησία της Κύπρου, το Οικουμενικό Πατριαρχείο, η Αγία Έδρα, το Ισλάμ, η Ιερά Σύνοδος, το Κογκλάβιο, η Μητρόπολις της Θεσσαλονίκης.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι τίτλοι φορέων εκκλησιαστικής εξουσίας, όταν αναφέρονται με τη θεσμική τους σημασία:

ο Οικουμενικός Πατριάρχης (αλλά: ο οικουμενικός πατριάρχης Αθηναγόρας)· τον εξέλεξαν Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και Πάσης Ελλάδος (αλλά: ο αρχιεπίσκοπος Σεραφείμ)· είναι δόγμα της Δυτικής Εκκλησίας ότι ο Πάπας έχει το αλάθητο (αλλά: ο πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β').

4. Επιστήμες και τέχνες

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι ονομασίες επιστημών και τεχνών, όταν χρησιμοποιούνται ως επίσημοι τίτλοι:

το μάθημα της Φιλοσοφίας, το μάθημα του Συνταγματικού Δικαίου, των Μαθηματικών, η επιστήμη της Χημείας.

Άλλως οι ονομασίες αυτές γράφονται με αρχικό μικρό:

ο κ. Χ. σπουδάζει φιλοσοφία —ή ιστορία, αρχιτεκτονική, μουσική, αστρονομία, ορυκτολογία.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Γράφονται με αρχικό μικρό οι ονομασίες επιστη-

μονικών, φιλολογικών, καλλιτεχνικών, κοινωνικών και πολιτικών θεωριών, δοξασιών ή ρευμάτων καθώς και οι ονομασίες των οπαδών και των μελετητών τους:

υλισμός-υλιστής, συμβολισμός-συμβολιστής, ιμπρεσιονισμός-ιμπρεσιονιστής, μαρξισμός-μαρξιστής, φασισμός-φασίστας, ελληνιστής, ομηριστής.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι καθιερωμένες επωνυμίες επιστημονικών, καλλιτεχνικών, λογοτεχνικών κινήσεων, σχολών και ομάδων όπως:

η Αθηναϊκή Σχολή, η Παρνασσιακή Σχολή, το Νέο Κύμα, το Επικό Θέατρο.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι επωνυμίες συγκεκριμένων επιστημονικών και εκπαιδευτικών θεσμών ή ιδρυμάτων όπως:

το Πάντειο Πανεπιστήμιο, η Σχολή Καλών Τεχνών, το Ε' Γυμνάσιο, το Κολέγιο Αθηνών, η Γαλλική Ακαδημία.

Άλλως οι ονομασίες αυτές γράφονται με αρχικό μικρό:

Η Ελλάδα διαθέτει σήμερα πολυάριθμα σχολεία, γυμνάσια, λύκεια, κολλέγια, ινστιτούτα, πανεπιστήμια· αλλά ένα μόνον πολυτεχνείο.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι μονόλεξοι ή δίλεξοι τίτλοι της προϊστορίας, πρωτοϊστορίας και ιστορίας, της γεωολογίας και της παλαιοντολογίας:

η Χαλκοκρατία, το Πλειστόκαινον, ο Μεσαίωνας, η Μέση Νεολιθική κτλ.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Όταν τα μονόλεξα και τα δίλεξα αυτά δεν χρησιμοποιούνται ως τίτλοι αλλά ως απλοί όροι, γράφονται με αρχικό μικρό:

παλαιολιθική εποχή, μινωικοί χρόνοι, ελληνιστικά χρόνια, αναγεννησιακή περίοδος.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι λέξεις: Ήλιος, Γη, Σελήνη, μόνον όταν αναφέρονται ως ουράνια σώματα:

οι κηλίδες του Ήλιου, η διάμετρος της Γης, οι κρατήσεις της Σελήνης. Άλλως: ο ήλιος καίει σήμερα, η γη των προγόνων μας, υπό το φως της σελήνης.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι καθιερωμένες από τη Γεωγραφία ή την Ιστορία επωνυμίες γεωγραφικών, εθνικών και πολιτικών ενοτήτων ή περιοχών με ειδική σημασία:

η Ανατολή, η Εγγύς Ανατολή, η Κεντρική Αμερική, η Βόρειος Ήπειρος, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Γράφουμε όμως:

ταξίδεψα στη νότια Γαλλία, η βλάστηση της δυτικής Πελοποννήσου, η ανατολική Κρήτη.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο όροι-σήματα, που έχουν καθιερωθεί ως κύρια ονόματα από την ιστορία, τη μυθολογία και γενικότερα τη γραμματειακή παράδοση. Ως εκ τούτου γράφουμε:

η Αργοναυτική Εκστρατεία, ο Χρυσός Αιών, οι Σταυροφορίες, η Μεγάλη Χάρτα, η Αναγέννηση, οι Ναπολεόντειοι Πόλεμοι, η Φιλική Εταιρεία, η Ελληνική Επανάσταση, η Κομμούνα (των Παρισίων), το Ανατολικό Ζήτημα, η Μικρασιατική Καταστροφή (Εκστρατεία), ο Μεσοπόλεμος (μόνον για την περίοδο 1918-1939), τα Δεκεμβριανά (του 1944), ο Ψυχρός Πόλεμος, η Βορειοατλαντική Συμμαχία, η Άλωση (μόνον της Πόλης), η Κατοχή (η γερμανική στην Ελλάδα), η Εθνική Αντίσταση, η Αντίσταση (εναντίον των Γερμανών 1941-1944), ο Εθνικός Διχασμός (βενιζελικών-αντιβενιζελικών).

Γράφεται όμως με αρχικό μικρό η λέξη που προσδιορίζει επακριβέστερα ένα γεγονός, όταν η άλλη ή οι άλλες λέξεις του όρου αποτελούν αυθυπόστατη έννοια γεωγραφική, ιστορική, χρονολογική κτλ. Όπως:

η δεύτερη Σταυροφορία, ο πόλεμος των Δύο Ρόδων, η συνθήκη των Βερσαλλιών, ο πόλεμος της Κορέας, το κίνημα του Δεκεμβρίου 1944.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο και οι ονομασίες αθλητικών

αγώνων, οι οποίοι είχαν ή έχουν την ισχύ θεσμών, όπως:

Ολυμπιακοί Αγώνες, Ίσθμια, Βαλκανικοί Αγώνες, Μεσογειακοί Αγώνες.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι τίτλοι συγγραμμάτων και έργων της γραμματείας, της λογοτεχνίας και της τέχνης:

η Αγία Γραφή, η Καινή Διαθήκη, οι Εκκλησιάζουσες, Ελεγεία και Σάτιρες, η Ηρωική, η Νίκη της Σαμοθράκης.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Εφόσον οι τίτλοι συγγραμμάτων και έργων της γραμματείας, της λογοτεχνίας και της τέχνης είναι έναρθροι και περιέχονται στο εσωτερικό μιας φράσης, το άρθρο διατηρείται εντός των εισαγωγικών, εάν ο σχετικός τίτλος είναι υποκείμενο της φράσης άλλως προηγείται εκτός των εισαγωγικών και γράφεται με αρχικό μικρό. Γράφουμε:

το καλύτερο έργο του Μυριβήλη είναι «Η Ζωή εν Τάφω» (αλλά: στη «Ζωή εν Τάφω» ο Μυριβήλης περιγράφει. . .): «Η Νυχτερινή Περίπολος» του Ρέμπραντ βρίσκεται στο Μουσείο Ρικς (αλλά: με τη «Νυχτερινή Περίπολο» ο Ρέμπραντ έδωσε το μέτρο της μεγαλοφυΐας του): το γνωστότερο έργο του Ουγκό είναι «Οι Άθλιοι» (αλλά: δύο μορφές δεσπόζουν στους «Αθλίους»: ο Γιάννης Αγιάννης και ο Ιαβέρης).

5. Κράτος, Διοίκηση, Διεθνείς σχέσεις

Γράφονται με αρχικό μικρό οι ονομασίες πολιτευμάτων (και τα παράγωγά τους), όπως επίσης και οι λέξεις που δηλώνουν μεγαλύτερες ή μικρότερες διοικητικές περιοχές:

βασιλεία, μοναρχία, δημοκρατία, δικτατορία: κοινοβουλευτισμός, απολυταρχισμός: κράτος, ηγεμονία, πολιτεία, σουλτανάτο.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι επίσημες ονομασίες κρατών:

η Γαλλική Δημοκρατία, η Ομόσπονδη Δημοκρατία της Γερμανίας, το Πριγκιπάτο του Μονακό, η Ελληνική Πολιτεία (του Καποδίστρια).

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι θεσμικοί, πολιτικοί και διοι-

κητικοί όροι, μόνον όταν ο ειδικός προσδιορισμός ή καθιερωμένο σχήμα τους μετατρέπει σε κύρια ονόματα:

το Σύνταγμα της Επιδαύρου (αλλά: τα άρθρα του συντάγματος), η Βουλή των Ελλήνων (αλλά: η ελληνική βουλή), το Υπουργείο Εσωτερικών (αλλά: ανέλαβε υπουργείο), ο Δήμος Αθηναίων (αλλά: οι δήμοι και οι κοινότητες της Ελλάδας), το Εφετείο Θεσσαλονίκης (αλλά: προσέφυγε στο εφετείο), η Αστυνομία Πόλεων (αλλά: τον συνέλαβε η αστυνομία).

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο ονομασίες και όροι, οι οποίοι από τη σύσταση τους υπήρξαν κύρια ονόματα, όπως:

Άρειος Πάγος, Γενικό Λογιστήριο, Γενικό Επιτελείο Στρατού, Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών, Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, Βορειοατλαντική Συμμαχία.

Γράφονται με αρχικό κεφαλαίο οι επωνυμίες ιδρυμάτων, οργανισμών, οργανώσεων, συλλόγων, εταιρειών καθώς και τα τρία Όπλα:

Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Παναθηναϊκός, Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών, Τράπεζα Κρήτης, Εταιρεία Θεατρικών Συγγραφέων, Στρατός, Ναυτικό, Αεροπορία, Ελληνικός Στρατός, Πολεμικό Ναυτικό, Πολεμική Αεροπορία, Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων, Β' Σώμα Στρατού, 13ο Σμήνος.

Γράφονται με αρχικό μικρό οι λέξεις που σημαίνουν αξιώματα, τίτλους και βαθμούς, όταν λειτουργούν ως επιθετικοί προσδιορισμοί του επομένου κυρίου ονόματος:

ο αυτοκράτωρ Ηράκλειος, ο κáιζερ Γουλιέλμος Β', ο πρίγκηψ Πέτρος, ο πρωθυπουργός της Ελλάδος, ο δήμαρχος Αθηναίων, ο πρέσβης της Γαλλίας, ο εισαγγελεύς εφετών.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Γράφονται εντούτοις με αρχικό κεφαλαίο οι τίτλοι ηγεμόνων και αρχηγών κρατών, όπου αναφέρονται με τη θεσμική τους σημασία:

τον εξέλεξαν Πρόεδρο Δημοκρατίας, ως Κυβερνήτης της Ελλάδος ο Καποδίσ-

στριας επέδειξε τις ίδιες οργανωτικές ικανότητες, ο Τζωρτζ Μπους εξελέγη Πρόεδρος των ΗΠΑ, Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, Καθηγητής Πανεπιστημίου.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑ – ΑΚΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΛΕΞΕΩΝ
Συγκοπή λέξεων και βραχυγραφίες

1. Στον δόκιμο γραπτό λόγο αποφεύγεται η συγκοπή λέξεων. Γράφουμε:

Θεσσαλονίκη, δεσποινίς, λογαριασμός, κεφάλαιο, δηλαδή, Φεβρουάριος, Παλαιά Διαθήκη, βορειοανατολικός άνεμος· *όχι*: Θεσσ/νίκη, δ/νις, λ/σμος, κεφ., δηλ., Φεβρ. Π.Δ., Β.Α.

2. Από τις καθιερωμένες βραχυγραφίες χρησιμοποιούμε μέσα στο κείμενο μόνο τις:

κτλ. (και τα λοιπά), π.χ. ή λ.χ. (παραδείγματος χάρη ή λόγου χάρη), π.Χ., μ.Χ. (προ Χριστού, μετά Χριστό), π.μ., μ.μ. (προ μεσημβρίας, μετά μεσημβρία – προς θεού *όχι*: μετά μεσημβρίας).

Όλες τις άλλες καθιερωμένες βραχυγραφίες τις χρησιμοποιούμε μόνον ως στοιχεία παραπομπών, *όχι* μέσα σε συνεχές κείμενο. Γράφουμε:

τα χειρόγραφα του Αγίου Όρους· *όχι*: τα χγ. του Αγίου Όρους· το εμβασμόν του τριγώνου· *όχι*: το εμβ. του τριγώνου· ο Σεφέρης ανακηρύχθηκε επίτιμος διδάκτωρ· *όχι*: επίτιμος δρ.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Στις παραπομπές οι καθιερωμένες βραχυγραφίες γράφονται ως εξής:

βλ. (βλέπε), πρβ. (πράβαλε), σ. (σελίδα), στ. (στίχος), σημ. (σημείωση), κεφ. (κεφάλαιο), τομ. (τόμος), ο.π. (όπου παραπάνω ή όπου παραπέψαμε), κ.ε. (και εξής), χγ. (χειρόγραφο).

3. Στις περιπτώσεις που χρησιμοποιούμε μέσα στο κείμενο τακτικό αριθμητικό με αραβικό αριθμό, προσθέτουμε ή τη συλλαβή -ος -η -ο ή μία τελεία. Γράφουμε:

εικοστός αιώνας, εν ανάγκη μόνον: 20ός αιώνας ή 20. αιώνας.

Όταν μία χρονολογία θεωρείται αβέβαιη, προτάσσουμε στον αραβικό αριθμό ερωτηματικό: ,470 π.Χ.

4. Στην περίπτωση που θέλουμε να δηλώσουμε το περίπου μιας χρονολογίας, προτάσσουμε στον αραβικό αριθμό το μεικτό αριθμητικό σημείο \pm :

\pm 470 π.Χ. (περίπου το 470 π.Χ.) ή, περί το 470 π.Χ.

Ακεραιότητα των λέξεων

1. Όταν έχουμε διπλομορφία ή πολυμορφία μιας λέξης, προτιμούμε τον λιγότερο αλλαγμένο, δόκιμο νεοελληνικό τύπο της.

Στον επιστημονικό και δημοσιογραφικό λόγο λέμε και γράφουμε:

ακόμη – όχι: ακόμα· μέσα – όχι: μες· εμπρός – όχι: μπρος· έξαφνα ή ξαφνικά – όχι: άξαφνα ή ξάφνου· τουλάχιστον – όχι: τουλάχιστο· πιθανόν (επίρρημα) – όχι: πιθανό· μόνο ή μόνον – όχι: μονάχα· εβδομάδα – όχι: βδομάδα· ξυράφι – όχι: ξουράφι· βαλανιδιά – όχι: βελανιδιά· βελόνη – όχι: βελόνα· μάγειρας ή μάγειρος – όχι: μάγερας· δεσποινίς – όχι: δεσποινίδα· ανεμώνη – όχι: ανεμώννα· κορυφή – όχι: κορφή· βοή – όχι: βουή· υψηλός και ψηλός – όχι: αψηλός· καρδιακός και εγκάρδιος – όχι: γκαρδιακός· γεμάτος – όχι: γιομάτος· ακέραιος – όχι: ακέριος· εξομολογώ – όχι: ξομολογώ· αποστέλλω – όχι: ξαποστέλνω· απαθανατίζω – όχι: αποθανατίζω· διασαφώ (και διασάφηση) – όχι: διασαφηνίζω (και διασαφήνιση).

Οι προηγούμενοι κανόνες δεν ισχύουν κατ' ανάγκη στη λογοτεχνική γλώσσα, η οποία συχνά δείχνει προτίμηση σε συγκεκριμένους ή ιδιωματικούς τύπους.

2. Οι προηγούμενοι κανόνες δεν ισχύουν και σε στερεότυπα λεκτικά σχήματα (παροιμίες, γνωμικά και τα όμοια), τα οποία λέγονται και γράφονται με την καθιερωμένη τους μορφή.

πίσω μπρος – όχι: πίσω εμπρός· γκαρδιακός φίλος – όχι: εγκάρδιος φίλος· ξα-

ποστέλνω (διώχνω) κάποιον – όχι: αποστέλλω κάποιον· ξαστοχώ (ξεχνώ) –
όχι: αστοχώ.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Όταν φιλοξενούμε στον γραπτό λόγο παραθέματα από κείμενα της αρχαίας, της καθαρεύουσας και της δημοτικής, διατηρούμε τη μορφή των λέξεων ως έχει.

**ΟΝΟΜΑΤΑ:
ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ - ΕΠΙΘΕΤΑ - ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ**

Όροι-απολιθώματα

1. Η επιστημονική, τεχνική, διοικητική, στρατιωτική και θρησκευτική ορολογία έχει καθιερώσει τυπικά λεκτικά σχήματα και τίτλους, που παρουσιάζουν τα εξής χαρακτηριστικά:

Αποτελούνται από δύο ουσιαστικά. Το δεύτερο στοιχείο του ζεύγους είναι πάντοτε εξαρτημένη άναρθρη γενική. Τα δύο ουσιαστικά εκφράζουν μία έννοια και συνθέτουν αδιάσπαστο σημασιολογικό τύπο.

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις το πρώτο ουσιαστικό ακολουθεί το νεοελληνικό κλιτικό σύστημα και τους νεοελληνικούς τονικούς κανόνες. Η εξαρτημένη γενική διατηρεί την αρχαϊομορφή κατάληξη και τον αρχαίο τόνο της αμετάθετο. Λέμε και γράφουμε:

τήξη, τήξης – αλλά: σημείο τήξεως· βάση, βάσης – αλλά: γωνίες βάσεως· ενέργεια, ενέργειας – αλλά: μέθοδος ενεργείας· πόλη, πόλης – αλλά: σχέδιο πόλεως· ψύξη, ψύξης – αλλά: σύστημα ψύξεως· σύνταξη, σύνταξης – αλλά: Γραμματεία Συντάξεως· τάξη, τάξης – αλλά: μέτρα τάξεως· άδεια, άδειας – αλλά: επίδομα άδειας· λήξη, λήξης – αλλά: ημερομηνία λήξεως· ταυτότητα, ταυτότητας – αλλά: δελτίο ταυτότητος· κυβέρνηση, κυβέρνησης – αλλά: σχηματισμός κυβερνήσεως· Περικλής, Περικλή – αλλά: οδός Περικλέους· ομόνοια, ομόνοιας – αλλά: Πλατεία Ομονοίας· ασφάλεια, ασφάλειας – αλλά: Διεύθυνση Ασφαλείας· κρούση, κρούσης – αλλά: μονάδες κρούσεως· πίστη, πίστης – αλλά: σύμβολο πίστεως· κρίση, κρίσης – αλλά: Ημέρα Κρίσεως.

2. Η παρεμβολή επιθέτου δεν αλλοιώνει τον χαρακτήρα του σχήματος. Λέμε και γράφουμε:

Υπουργείο (Δημοσίας) Τάξεως· Κυβέρνηση (Εθνικής) Ενότητας.

Γενικότερα: αρχαιόμορφη παραμένει η άναρθρη γενική όταν σχηματίζει με το προηγούμενο ουσιαστικό καθιερωμένο και αντικατάστατο σημασιολογικό ζεύγος, ακόμη και σε περιπτώσεις που δεν πρόκειται για ορολογία ή τίτλο. Λέμε και γράφουμε:

το επίπεδο της θεατρικής παράστασης αλλά: έξοδα παραστάσεως· η κρίση της ανθρώπινης συνείδησης – αλλά: είχε κρίση συνειδήσεως· ο μαθητής της πρώτης τάξης – αλλά: ηθοποιός πρώτης τάξεως· η διαμόρφωση του χαρακτήρα – αλλά: είναι ζήτημα χαρακτήρος· η δύναμη της συνήθειας – αλλά: ζήτημα συνήθειας.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Χρησιμοποιούμε τα λεκτικά αυτά σχήματα και τους τίτλους μόνον όπου ο τύπος τους είναι βεβαιωμένος και η χρήση τους απαραίτητη. Κατά περίπτωση και εφόσον το νόημα της έκφρασης δεν αλλοιώνεται, μπορούμε να τρέψουμε την άναρθρη αρχαιόμορφη γενική σε επίθετο ή σε ισοδύναμη έκφραση:

Ταμείο Ασφαλίσεως: Ασφαλιστικό Ταμείο· σύστημα ψύξεως: ψυκτικό σύστημα· Ημέρα Κρίσεως: Έσχατη Κρίση· Πλατεία Ομονοίας: η Ομόνοια· Γραμματεία Συντάξεως: η Σύναξη.

3. Η άναρθρη αρχαιόμορφη γενική απαντά επίσης σε τυπικές και καθιερωμένες εμπρόθετες ή ελλειπτικές εκφράσεις, όπως:

υπέρ πίστεως και πατρίδος· επί κυβερνήσεως Τσαλδάρη· περί καταστάσεως πολιορκίας· περί ποιήσεως της Αναλήψεως· της Σταυροπροσκυνήσεως· ο Σεβαστουπόλεως.

Η χρήση της γενικής

Η γενική πτώση στον γραπτό λόγο, ιδίως τον επιστημονικό, είναι ισότιμη με την ονομαστική και την αιτιατική, και σε πολλές περιπτώσεις αναντικατάστατη. Δεν πρέπει ωστόσο να γίνε-

ται κατάχρηση της γενικής είτε από επίδραση της καθαρεύουσας είτε από μεταφορά ξενόγλωσσων συντάξεων. Ο νεοελληνικός λόγος διαθέτει εκφραστικά μέσα, τα οποία περιορίζουν στο σωστό μέτρο τη χρήση της γενικής. Προς αυτή την κατεύθυνση:

1. Τρέπουμε, όπου αυτό είναι δυνατό, την αρχαιοκλιτη άρθρωση γενική σε επίθετο.

Αντί: όροι ακριβείας, ακριβείς όροι· αντί: σύστημα ψύξεως, ψυκτικό σύστημα· αντί: ημερομηνία λήξεως, καταληκτική ημερομηνία· αντί: ανασχηματισμός κυβερνήσεως, κυβερνητικός ανασχηματισμός.

2. Τρέπουμε την ονοματική σε ρηματική έκφραση, προπαντός στις περιπτώσεις όπου έχουμε αλληπάλληλες εξαρτημένες γενικές, σύνταξη που δεν προσιδιάζει στον νεοελληνικό λόγο.

Αντί: η ανάγκη εξακρίβωσης (ή εξακριβώσεως) των στοιχείων κατηγορίας, η ανάγκη να εξακριβωθούν τα στοιχεία κατηγορίας· αντί: προτάσεις ενισχύσεως του αμυντικού συστήματος της χώρας, προτάσεις για την ενίσχυση του αμυντικού συστήματος της χώρας· αντί: νόμοι περί προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, νόμοι για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Σε ορισμένες περιπτώσεις είναι δυνατό να αντικατασταθεί η εξαρτημένη γενική και με εμπρόθετο· η τροπή αυτή νομιμοποιείται, μόνον όπου δεν παραβιάζονται το γλωσσικό αίσθημα και η σαφήνεια του νοήματος.

Δοκιμότερη είναι η έκφραση: ποτήρι για νερό, κρασί κτλ. αντί: ποτήρι νερού, κρασιού κτλ.· θέμα για συζήτηση ή συζητούμενο θέμα, αντί: θέμα συζητήσεως.

Παρά τούτα λέμε και γράφουμε: οι κάτοικοι του χωριού – όχι: οι κάτοικοι από το χωριό· η γνώση της αλήθειας – όχι: η γνώση για την αλήθεια· η αρχή της αβεβαιότητας – όχι: η αρχή για την αβεβαιότητα· τα αίτια του πελοποννησιακού πολέμου – όχι: τα αίτια για τον πελοποννησιακό πόλεμο.

Στύλος - στήλη

Στύλος σημαίνει στρογγυλός κίων, στήλη σημαίνει, κυριολεκτικά και μεταφορικά, ορθογώνιο παραλληλόγραμμο μνημείο. Γράφουμε και λέμε:

οι στύλοι του Ολυμπίου Διός - όχι: οι στήλες του Ολυμπίου Διός· η επιτάφια στήλη του Δεξιλέου στον Κεραμεικό· η πρώτη στήλη της εφημερίδας.

Ιχθύς - ιχθύες, μυσ - μύες

Τα αρχαιοκλιτα τριτόκλιτα σε -υς, αρσενικά και θηλυκά, σχηματίζουν την ονομαστική του πληθυντικού σε -υες· όχι: σε -εις ή -υς. Γράφουμε και λέμε:

οι ιχθύες, οι μύες (και με τις δυο σημασίες της λέξης: μύες του σώματος και ποντίκια), οι δρύες - όχι: οι ιχθείς, οι μυσ, οι δρυς.

Στην αιτιατική του πληθυντικού τα ίδια αρχαιοκλιτα σχηματίζονται με κατάληξη σε -υς. Γράφουμε και λέμε: τους ιχθύς, τους μυσ, τις δρυς.

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ - ΕΠΙΘΕΤΑ

Θηλυκά σε -ος

Τα θηλυκά σε -ος μένουν αρχαιοκλιτα. Στην αιτιατική αποβάλλουν το τελικό -ν. Λέμε και γράφουμε:

μέθοδος, μεθόδου, μέθοδο, μεθόδων, μεθόδους, μέθοδοι - όχι: μέθοδες· λεωφόρος, -ου, -ο, -οι, -ων, -ους.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Δεν πρέπει να γίνεται σύγχυση ανάμεσα στα επίθετα και στα ουσιαστικά που προέρχονται από αυτά. Λέμε και γράφουμε:

οι κάθετες γραμμές - αλλά: η κάθετος συναντά τη βάση του τριγώνου στο σημείο Α, ή οι κάθετοι από τα σημεία Α και Β συναντούν την ευθεία αβ στα σημεία Γ και Δ· εγκύκλιος, εγκύκλια, εγκύκλιο: εγκύκλιες σπουδές, αλλά: η

αποστολή της εγκυκλίου, οι εγκύκλιοι του Υπουργείου Παιδείας· έρημος, έρημη, έρημο: έρημη πόλη – αλλά: η έρημος Σαχάρα, οι έρημοι της Αφρικής.

Τα θηλυκά ορισμένων σύνθετων δευτερόκλιτων (τριγενών αλλά δικατάληκτων) επιθέτων σε -ος, τα οποία απαντούν στον επιστημονικό λόγο και στην καθιερωμένη ορολογία, κλίνονται όπως και το αρσενικό τους. Λέμε και γράφουμε:

ουροδόχος κύστη, της ουροδόχου κύστης ή κύστεως· ενεργός αντίδραση, της ενεργού αντίδρασης ή αντιδράσεως.

Πολύ – πολλές – πολλή

Όταν το πολύ προσδιορίζει επίθετο και όχι ουσιαστικό, είναι άκλιτο επίρρημα και γράφεται πάντοτε με ένα λάμδα και ύψιλον. Γράφουμε:

πολύ καλός καιρός· πολύ περισσότεροι άνθρωποι (όχι: πολλοί περισσότεροι άνθρωποι)· πολύ περισσότερα χρήματα (όχι: πολλά περισσότερα χρήματα)· πολύ μεγαλύτερη αύξηση (όχι: πολλή μεγαλύτερη αύξηση).

ΠΡΟΣΟΧΗ: Όταν το πολλές, πολλή, πολύ προσδιορίζει ουσιαστικό, είναι πάντοτε επίθετο και παρακολουθεί το γένος, την πτώση και τον αριθμό του ουσιαστικού. Γράφουμε:

με πολλή αγάπη (όχι: με πολύ αγάπη)· με πολύν θαυμασμό (όχι: με πολύ θαυμασμό).

Τόσο – τόσος – τόση

Δεν πρέπει να συγχέεται το επίρρημα τόσο με την αντωνυμία τόσος, τόση, τόσο· το επίρρημα τόσο χρησιμοποιείται πάντοτε πριν από ένα ποσοτικό επίθετο, για να το ενισχύσει· η αντωνυμία τόσος, τόση, τόσο συνάπτεται απευθείας με ένα ουσιαστικό, για να δηλώσει το μέγεθος του. Γράφουμε:

τόσο πολλές κόσμος, όχι: τόσος πολλές κόσμος· τόσο πολλοί άνθρωποι, όχι: τόσοι πολλοί άνθρωποι – αλλά: τόσοι άνθρωποι· τόσο πολλές επιθέσεις,

όχι: τόσες πολλές επιθέσεις – αλλά: τόσες επιθέσεις· τόσο πολλά χρήματα, όχι: τόσα πολλά χρήματα – αλλά: τόσα χρήματα.

Ευάριθμος

Το επίθετο *ευάριθμος* (συνήθως χρησιμοποιείται στον πληθυντικό αριθμό) σημαίνει: αυτός που εύκολα μπορεί να μετρηθεί, δηλαδή ο ολιγάριθμος (και όχι ο πολυάριθμος). Λέμε και γράφουμε:

ευάριθμος στρατός, δηλαδή: ολιγάριθμος στρατός· ευάριθμοι θεατές, δηλαδή: ολιγάριθμοι θεατές.

Υψηλός – ψηλός

Το επίθετο *υψηλός* (και τα παραθετικά του) χρησιμοποιείται στον νεοελληνικό λόγο με σημασία μεταφορική:

υψηλοί στόχοι (ποτέ: ψηλοί στόχοι)· υψηλά νοήματα (ποτέ: ψηλά νοήματα)· υψηλά ιδανικά (ποτέ: ψηλά ιδανικά).

Ο τύπος *ψηλός* (και τα παραθετικά του) χρησιμοποιείται πάντοτε κυριολεκτικά:

ψηλά βουνά (όχι: υψηλά βουνά)· ψηλός άνθρωπος (όχι: υψηλός άνθρωπος).

Τρελός

Το επίθετο *τρελός*, ανεξαρτήτως βαθμού τρέλας, γράφεται με ένα λάμδα. Γράφουμε:

τρελή ροδιά – όχι τρελλή ροδιά· τρελός άνθρωπος – όχι τρελλός άνθρωπος.

Σατυρικός – σατιρικός

Τα επίθετα *σατυρικός* (από το *σάτυρος*) και *σατιρικός* (από τη λατινική λέξη *σάτιρα*) δεν πρέπει να συγχέονται ορθογραφικώς και σημασιολογικώς. Γράφουμε:

το σατυρικό δράμα – όχι: το σατιρικό δράμα· η σατιρική επιθεώρηση – όχι:

η σατυρική επιθεώρηση.

Αρχαιόκλιτα επίθετα σε -υς

Ορισμένα επίθετα σε -υς παραμένουν αρχαιόκλιτα και στη γενική πτώση, όπου το επιβάλλει η καθιερωμένη ορολογία. Στην αιτιατική του αρσενικού το τελικό -ν παραλείπεται. Λέμε και γράφουμε:

του βαρέος ύδατος, το βαρύ ύδωρ· του παχέος εντέρου, το παχύ έντερο· του οξέος τόνου, τον οξύ τόνο (μουσική ορολογία).

Στις άλλες περιπτώσεις αποφεύγεται η γενική του αρσενικού και του ουδετέρου· όπου η γενική είναι υποχρεωτική, αντικαθίσταται από συνώνυμο ή ομόρριζο. Λέμε και γράφουμε:

ο βαρύς άνθρωπος, τον βαρύ άνθρωπο· ο βραδύς άνθρωπος, τον βραδύ άνθρωπο, οι βραδείς ρυθμοί – αλλά: ο ταχύς, του γρήγορου, τον ταχύ· ο ευρύς, του ευρύχωρου, τον ευρύ.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Στη λόγια γλώσσα και στον δημοσιογραφικό και επιστημονικό λόγο αποφεύγονται τύποι της δημώδους γενικής σε -ιου ή σε -υ, όπως επίσης και της ονομαστικής και της γενικής του πληθυντικού σε -ιοι και -ιων. Δεν λέμε, επομένως, και δεν γράφουμε:

του πλατιού ποταμού, του βαρύ φορτίου, του παχιού ανθρώπου, οι φαρδιοί δρόμοι, των φαρδιών ρούχων.

Παλαιά τριτόκλιτα επίθετα σε -ης (-ους)

1. Πολλά από τα δικατάληκτα αρχαιόκλιτα επίθετα σε -ης μετασχηματίστηκαν στη νεοελληνική γλώσσα σε δευτερόκλιτα τρικατάληκτα σε -ος -η -ο. Στις περιπτώσεις που έχει πραγματοποιηθεί αυτός ο μετασχηματισμός, χρησιμοποιούμε κατά κανόνα τον δευτερόκλιτο τύπο. Λέμε και γράφουμε:

συνηθισμένος – αντί: συνήθης, ασυνήθιστος – αντί: ασυνήθης, αμφίρροπος

– αντί: αμφιρρεπής, διάφανος – αντί: διαφανής, άπρεπος – αντί: απρεπής, επιτυχημένος – αντί: επιτυχής, ευτυχισμένος – αντί: ευτυχής, εύοσμος – δυσεύοσμος, δύσοσμος – αντί: ευώδης – δυσώδης, ένστικτος – αντί: ενστικτώδης, φρικτός – αντί: φρικώδης, λειψός – αντί: ελλιπής, ωφέλιμος – αντί: επωφελής.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Στον επιστημονικό λόγο η αρχαιοκλιτη μορφή του επιθέτου είναι κάποτε αναπόφευκτη, κυρίως στις περιπτώσεις όπου μεταξύ αρχαιοκλιτου και νεοελληνικού τύπου υπάρχει σημασιολογική διαφορά. Λέμε και γράφουμε:

αραχνοειδή αγγεία – όχι: αραχνόμορφα· ελλιπής πρόταση – όχι: λειψή πρόταση.

2. Σε πολλές περιπτώσεις το αρχαιοκλιτο επίθετο καλύπτεται σημασιολογικώς από το νεοελληνικό συνώνυμο του· οπότε προτιμούμε το νεοελληνικό συνώνυμο, εφόσον δεν συντρέχει ειδικός λόγος. Λέμε και γράφουμε:

περίφοβος – αντί: περιδεής· αρρενωπός – αντί: ανδροπρεπής· αδιάκοπος (αδιάλειπτος, εξακολουθητικός) – αντί: συνεχής· ωραίος, όμορφος – αντί: ευειδής· εύκολος, δύσκολος – αντί: ευχερής, δυσχερής· μετέωρος – αντί: εκκρεμής· ηλίθιος – αντί: βλακώδης.

Στις δύο προηγούμενες περιπτώσεις η πρόκριση του νεοελληνικού τύπου επιβάλλεται προπάντων στη γενική και στην αιτιατική πτώση του ενικού αριθμού· αντιθέτως τα αρχαιοκλιτα επίθετα στην ονομαστική του ενικού και στον πληθυντικό αριθμό δεν διαταράσσουν το νεοελληνικό κλιτικό σύστημα και, όπου το ύφος ή το είδος του λόγου επιβάλλει, νομιμοποιείται η χρήση τους.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Σε ορισμένες τυπικές εκφράσεις η αρχαιομορφη ονομαστική είναι αναντικατάστατη. Λέμε και γράφουμε:

ευτυχής σύμπτωση, ατυχής έμπνευση, μανιώδης καπνιστής.

Στην περίπτωση που χρησιμοποιείται η αρχαιοκλιτη μορφή

των επιθέτων, η αρχαία κλίση επιβάλλεται και στη γενική και στην αιτιατική πτώση. Λέμε και γράφουμε:

αμφιβληστροειδής χιτώνας, του αμφιβληστροειδούς χιτώνα, τον αμφιβληστροειδή χιτώνα· ασταθής ισορροπία, της ασταθούς ισορροπίας· συνεχές ρεύμα, του συνεχούς ρεύματος.

Όταν η αρχαιοκλιτη γενική του επιθέτου συνοδεύει αρχαίο τριτόκλιτο σε -ις -εως, συμπαρασύρει στην αρχαία κλίση και το ουσιαστικό. Λέμε και γράφουμε:

η ελλιπής πρόταση, την ελλιπή πρόταση – αλλά: της ελλιπούς προτάσεως· η Διεθνής Επανάσταση, τη Διεθνή Επανάσταση – αλλά: της Διεθνούς Επανάστασεως.

Παραθετικά

Τα παραθετικά σε -οτερος και -οτατος γράφονται με ο, αδιάφορο αν η προηγούμενη συλλαβή είναι μακρόχρονη ή βραχύχρονη. Εξαιρούνται τα παραθετικά τα οποία προέρχονται από επιρρήματα λήγοντα σε -ω. Γράφουμε:

σοβαρότερος, νεότερος (και νεοτερικός), νεότατος, τιμιότερος, τιμιότατος, σοφότερος, σοφότατος – αλλά: ανώτερος, κατώτατος, απώτερος, εξώτερος.

Χρήση της μετοχής

Ο νεοελληνικός λόγος διαθέτει πολλούς τύπους μετοχής με ουσιαστική, επιθετική ή ρηματική και επιρρηματική αξία. Εκτός από τους καθαρά δημοτικούς σχηματισμούς μετοχών, υπάρχουν και αρχαιομορφες μετοχές καθιερωμένες στην κοινή γλώσσα, στην επιστημονική έκφραση και στην ειδική ορολογία. Δεν συντρέχει λόγος να καταφεύγουμε σε πρόταση, εκεί που ο μετοχικός τύπος προσδίδει στη φράση οικονομία, σαφήνεια και κομψότητα.

1. Οι πλάγιες πτώσεις μετοχών με αρχαιομορφη ονομαστική προσαρμόζονται κατά κανόνα στο νεοελληνικό κλιτικό και τονι-

κό σύστημα. Λέμε και γράφουμε:

ο αύξων αριθμός, του αύξοντα αριθμού· ο επιλαχών μαθητής, του επιλαχόντα μαθητή· ο παράγων, του παράγοντα· η ενάγουσα αρχή, της ενάγουσας αρχής· η άρχουσα τάξη, της άρχουσας τάξης· η δεσπόζουσα δύναμη, της δεσπόζουσας δύναμης· η μέλλουσα ζωή, της μέλλουσας ζωής· αμφισβητούμενος ισχυρισμός, αμφισβητούμενου ισχυρισμού· αμφιλεγόμενος άνθρωπος, αμφιλεγόμενου ανθρώπου.

Ουσιαστικοποιημένες βαρύτονες μετοχές θηλυκού γένους κρατούν σε όλες τις πτώσεις τον αρχαίο τους τόνο αμετάβλητο. Λέμε και γράφουμε:

η εφαπτομένη, της εφαπτομένης· η τεθλασμένη, της τεθλασμένης· η προϊσταμένη, της προϊσταμένης.

Το ίδιο ισχύει και για ουσιαστικοποιημένες βαρύτονες μετοχές αρσενικού και ουδετέρου γένους. Λέμε και γράφουμε:

το υποκείμενο, του υποκειμένου (αλλά: ο υποκείμενος συλλογισμός, του υποκειμένου συλλογισμού)· ο προϊστάμενος, του προϊσταμένου· ο διανοούμενος, του διανοουμένου· ο υπογραφόμενος, του υπογραφόμενου· ο πολιτευόμενος, του πολιτευόμενου.

2. Ορισμένες αρχαιόμορφες μετοχές του παθητικού παρακειμένου κρατούν και στον νεοελληνικό λόγο τον αρχαίο τους αναδιπλασιασμό (συλλαβικό ή χρονικό). Λέμε και γράφουμε:

υπογεγραμμένος, ηυξημένες δαπάνες, κεκτημένα δικαιώματα, εντεταλμένος υφηγητής, δεδηλωμένη πλειοψηφία, προκατειλημμένος αναγνώστης, επανειλημμένες παρατηρήσεις, πεπεισμένος, επιτετραμμένος κτλ.

3. Οι μετοχές της παθητικής φωνής με επιθετική χρήση προσαρμόζονται άνετα στον νεοελληνικό λόγο· δεν συντρέχει επομένως λόγος να τις αποφεύγουμε. Λέμε και γράφουμε:

η κίνηση, εναλασσόμενο φαινόμενο των σωμάτων οι αυτορυθμιζόμενες αντιστάσεις των μηχανών τα συνεργαζόμενα σωματεία των δημοσίων υπαλλήλων οι αντιμαχόμενες πολιτικές παρατάξεις· ασκούμενος δικηγόρος.

4. Πρόσφορη είναι επίσης η χρήση της επιρρηματικής μετοχής παθητικής φωνής σε παρενθετικές προτάσεις, όταν εξασφαλίζει τη συντομία και τη σαφήνεια της έκφρασης. Λέμε και γράφουμε:

ο Ευριπίδης, επηρεασμένος από τη σοφιστική, μετέφερε στα δράματα του τον αγώνα λόγου· ο Παυσανίας, περιηγούμενος όλη την Ελλάδα, έφτασε στην Ολυρία· ο Βενιζέλος, ακολουθούμενος από τους επιτελείς του, εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη· τα Πανεπιστήμια, αυτοδιοικούμενα, εκπληρώνουν καλύτερα την αποστολή τους· οι δημοκρατικές κυβερνήσεις, εναλασσόμενες στην εξουσία, υποχρεώνονται σε συνεχή λογοδοσία· η στάθμη του νερού, αυξομειούμενη αναλόγως προς τις καιρικές συνθήκες, υπήρξε εφέτος ικανοποιητική.

Λόγια επιθετικά κατάλοιπα

Κρατούν στην ονομαστική την ορθογραφία τους, λόγιες εκφράσεις με επίθετο (ή επιθετική μετοχή) και ουσιαστικό που αποτελούν στερεότυπα σχήματα. Οι πλάγιες πτώσεις αυτών των σχημάτων προσαρμόζονται στο νεοελληνικό κλιτικό σύστημα. Γράφουμε και λέμε:

χρυσούς αιών (όχι: χρυσός αιώνας)· αλλά: του χρυσού αιώνα, τον χρυσό αιώνα· σιδηρούν παραπέτασμα (όχι: σιδηρό), του σιδηρού παραπετάσματος, αλλά: το σιδηρούν παραπέτασμα· σιδηρούς καγκελάριος, του σιδηρού καγκελαρίου (η αιτιατική απροσάρμοστη στο νεοελληνικό κλιτικό σύστημα)· διάττων αστήρ, του διάττοντα αστέρα· το κροτούν αέριο (όχι: αέριον), του κροτούντος αερίου, το κροτούν αέριο· η μείζων περιφέρεια, της μείζονος περιφερείας, αλλά: τη μείζονα περιφέρεια· ο άρρην πληθυσμός, του άρρενα πληθυσμού (όχι: του άρρενος πληθυσμού), τον άρρενα πληθυσμό.

Εαυτόν, εαυτή, εαυτό

Η αυτοπαθής αντωνυμία τρίτου προσώπου εαυτού -ης -ου δεν έχει ονομαστική· χρησιμοποιείται επομένως μόνον στις πλάγιες πτώσεις (γενική, αιτιατική) και συντάσσεται κατά κανόνα με την οριστική αντωνυμία αυτός, αυτή, αυτό. Λέμε και γράφουμε:

αυτός καθεαυτόν· αυτή καθεαυτή· αυτό καθεαυτό· αυτοί καθεαυτούς· αυτές καθεαυτές· αυτά καθεαυτό.

ο Παρμενίδης δοκίμασε να ορίσει το ον αυτό καθεαυτό· η φύση των ανθρώπων, αυτών καθεαυτούς, είναι έλλογη· οι συνθήκες του πολέμου στον Περσικό Κόλπο, αυτές καθεαυτές, θεωρούνται απάνθρωπες· το ζήτημα της παιδείας καθεαυτό δεν αντιμετωπίστηκε στον τόπο μας ως τώρα με κάποια σοβαρότητα και συνέπεια.

Η γενική της αυτοπαθούς αντωνυμίας χρησιμοποιείται συνήθως στις εμπρόθετες εκφράσεις αφ' εαυτού, αφ' εαυτής, αφ' εαυτών, που σημαίνουν: από μόνος του, από μόνη της, από μόνοι τους. Λέμε και γράφουμε:

στη συγκεκριμένη περίπτωση ο Υπουργός Παιδείας ενήργησε αφ' εαυτού η κυβέρνηση προχώρησε στην παράδοση της κινητής περιουσίας του Γλύξμπουργκ αφ' αυτής, δίχως να προειδοποιήσει τα κόμματα της αντιπολίτευσης.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Είναι λάθος να γράφουμε και να λέμε:

ο άνθρωπος καθεαυτός· το καθεαυτό πρόβλημα της ελληνικής κοινωνίας είναι η γραφειοκρατία της· οι καθεαυτό συνθήκες της οικονομίας.

Ένας – μία – ένα

Τα ένας, μία (ποτέ μια), ένα χρησιμοποιούνται ως αριθμητικά. Λέμε και γράφουμε:

ένας τρόπος υπάρχει, για να βγούμε από αυτό το αδιέξοδο· μία σκέψη είχε διαρκώς στον νου του· ένα χελιδόνι δεν φέρνει την άνοιξη.

Τα ένας, μια (ποτέ μία), ένα χρησιμοποιούνται και ως αόριστες αντωνυμίες παράλληλα προς τις αντωνυμίες κάποιος, κάποια, κάποιον ή το αόριστο άρθρο ουσιαστικό. Λέμε και γράφουμε:

είδα μια γυναίκα του λαού· κάποια γυναίκα του λαού με προσπέρασε· η Μαρία είναι γυναίκα του λαού.

Θεμιτή είναι η χρήση της αόριστης αντωνυμίας ένας, μία, ένα

όταν επιτείνει ή διασαφεί κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο ή πράγμα, που έχει στον νου του αυτός που γράφει. Λέμε και γράφουμε:

ένας τόσο μεγάλος πολιτικός δεν θα ξαναβρεθεί εύκολα· ένας εμφύλιος πόλεμος θα ήταν για τον τόπο καταστροφή.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Αποφεύγουμε την αόριστη αντωνυμία *ένας, μια, ένα*, όπου είναι περιττή και μπήκε στη γλώσσα μας με την άκριτη μετάφραση ξενόγλωσσων αντωνυμικών τύπων. Λέμε και γράφουμε:

εμφύλιος πόλεμος σημαίνει σύγκρουση ομοεθνών μεταξύ τους – όχι: ένας εμφύλιος πόλεμος· ο Τσώρτσιλ υπήρξε πολιτικός ολκής – όχι: ένας πολιτικός ολκής.

Αρχαίος – παλαιός – παλιός

Το λόγιο επίθετο *αρχαίος* (και τα παραθετικά του) χρησιμοποιείται στον νεοελληνικό λόγο για να δηλώσει κυρίως πρόσωπα, πράγματα και κείμενα που σχετίζονται με την ελληνική αρχαιότητα. Λέμε και γράφουμε:

αρχαία πόλη, αρχαία τέχνη, αρχαία Ελλάδα, αρχαία κείμενα, αρχαία μετρική.

Αντί του επιθέτου *αρχαίος* χρησιμοποιείται το επίθετο *παλαιός*, όταν αναφερόμαστε γενικά στο παρελθόν και όχι ειδικά στην ελληνική αρχαιότητα:

παλαιό κάστρο, παλαιά χειρόγραφα, παλαιά λείψανα, Παλαιά Διαθήκη.

Ο τύπος *παλιός* χρησιμοποιείται κατά κανόνα με έντονη συναισθηματική απόχρωση:

παλιά γειτονιά, παλιό σπίτι, παλιά χρόνια, παλιά υπόθεση, παλιές θεωρίες.

ΡΗΜΑΤΑ: ΚΛΙΣΗ, ΑΥΞΗΣΗ,
ΑΡΧΑΙΟΜΟΡΦΟΙ ΤΥΠΟΙ

ΡΗΜΑΤΑ

Βάλλω και άγω

Το ρήμα βάλλω (και τα σύνθετα του) γράφονται με δύο λ μόνον στον ενεστώτα και στον παρατατικό· στους άλλους χρόνους γράφεται με ένα λ. Γράφουμε:

βάλλω, έβαλλα· θα βάλω (μέλλων)· έβαλα, να βάλω (αόριστος)· έχω βάλει.

Το ρήμα άγω (στη δημοτική το ρήμα άγω απαντά μόνον σύνθετο με προθέσεις) σχηματίζει κανονικά τον ενεστώτα και τον παρατατικό, ενώ στον μέλλοντα και στον αόριστο παίρνει εσωτερικό αναδιπλασιασμό. Λέμε και γράφουμε:

συνάγω, προσήγε· θα εξαγάγω, εισήγαγα· έχω προσαγάγει.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Γράφουμε να/θα συμβάλλει με δύο λ, όταν με το ρήμα δηλώνεται διάρκεια ή επανάληψη:

υπόσχομαι να συμβάλλω εφεξής με τη συμπεριφορά μου στην τήρηση της τάξης· θα συμβάλλω, κάθε φορά που θα χρειάζεται, με τη συμπεριφορά μου στην τήρηση της τάξης.

Γράφουμε να/θα συμβάλει με ένα λ, όταν με το ρήμα δηλώνεται κάτι στιγμιαίο, που θα συμβεί μία μόνον φορά:

δυστυχώς δεν μπορώ να συμβάλω σε αυτήν την επιχείρηση· θα συμβάλω όσο μπορώ στην πραγματοποίηση των σχεδίων σου.

Γράφουμε να/θα συνάγει, όταν με το ρήμα δηλώνεται διάρκεια ή επανάληψη:

ο καθένας πρέπει να συνάγει καθημερινώς τις συνέπειες της συμπεριφοράς του· θα εξάγει η χώρα μας και στα επόμενα χρόνια καπνά.

Γράφουμε να/θα συναγάγει, όταν με το ρήμα δηλώνεται κάτι στιγμιαίο, που θα συμβεί μία μόνο φορά:

αδυνατώ να συναγάγω το συμπέρασμα που ζητάς· θα προσαγάγει αμέσως τον μάρτυρά μου.

Αύξηση ρημάτων

Η συλλαβική αύξηση, που παίρνουν στον παρατατικό και τον αόριστο όσα ρήματα αρχίζουν από σύμφωνο, μένει μόνον όταν τονίζεται Γράφουμε:

έδενε - έδενες - έδενε - αλλά: δέναμε (όχι: εδέναμε), δένατε (όχι: εδένατε). Δείλιασαν, δέχτηκαν, θησαύρισαν, νικούσαν, περνούσαν, προστάτευαν (όχι: εδέχτηκαν, εθησαύρισαν, ενικούσαν).

Τα λόγια σύνθετα ρήματα κατά κανόνα κρατούν την τονισμένη εσωτερική τους αύξηση. Λέμε και γράφουμε:

ανέλυσε, αντέτεινε, ανέδειξε, απέβαλε, διέθεσε, διέκρινε, διένειμε, διέπραξε, ενδιέφερε, ενέκρινε, εξέθεσε, εξέφρασε, κατέληξε, κατέρριψε, παρέλαβε, συνέφερε· αλλά: αποδοκίμασε, διατύπωσε, καταδίκασε, προκάλεσε, προσκάλεσε, προκήρυξε, προτίμησε, συνδύασε, υποδαύλισε, υποκίνησε.

Σύνθετα ρήματα, κοινά στον νεοελληνικό λόγο, δεν κρατούν την εσωτερική τους αύξηση, έστω και τονισμένη. Λέμε και γράφουμε:

απόστασε, απόκαμε, απόφαγε, διάβηκε, σύστησε.

Σύνθετα ρήματα με τις προθέσεις προς και προ αποβάλλουν κατά κανόνα την τονισμένη εσωτερική τους αύξηση. Ήδη στην καθαρεύουσα η αύξηση έγινε στα ρήματα της κατηγορίας αυτής εξωτερική. Λέμε και γράφουμε:

πρόφερε - επρόφερε, πρόλαβε - επρόλαβε, πρόσθεσε - επρόσθεσε, πρόδωσε -

επρόδωσε, πρόσταξε – επρόσταξε.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Ορισμένα σύνθετα ρήματα είναι διπλόμορφα ως προς την τονισμένη εσωτερική τους αύξηση ανάλογα με τη σημασία τους:

κατάλαβε (κατανόησε) – αλλά: κατέλαβε την πόλη· ο ήλιος πρόβαλε – αλλά: προέβαλε αντίσταση· με πρόσβαλε – αλλά: προσέβαλε τη διαθήκη· μου σύστησε τον Κώστα – αλλά: συνέστησε δύναμη από τρεις χιλιάδες πεζούς.

Η τονισμένη χρονική αύξηση διατηρείται σε ορισμένα λόγια ρήματα με ευρύτατη και αναντικατάστατη χρήση. Λέμε και γράφουμε:

υπήρχε, υπήρξε· απήγαγε, συνήγαγε, εξήγαγε· διηύθυνε· ενήργησε· εξήρε· συνήψε κτλ.

Το απρόσωπο ρήμα συμβαίνει διατηρεί στον παρατατικό και τον αόριστο την αρχαία του μορφή. Λέμε και γράφουμε:

συνέβαινε, συνέβη – όχι: συνέβηκε.

Παράγγειλε και υπόγραψε

Η προστακτική του αορίστου συνθέτων ρημάτων δεν παίρνει συλλαβική ή χρονική αύξηση. Γράφουμε και λέμε:

υπόγραψε – όχι: υπέγραψε· παράγγειλε – όχι: παρήγγειλε· αντίγραψε – όχι: αντέγραψε· απάντησε – όχι: απήντησε.

ΠΡΟΣΟΧΗ: ως εκ τούτου η προστακτική «επέστρεφε» του Κ.Π. Καβάφη γραμματικώς είναι λάθος, όσο κι αν ποιητικώς παραμένει αναντικατάστατη!

Αρχαιοκλιτα ρήματα

Κάποια αρχαία ρήματα βαρύτονα σε -ω ή σε -μαι, διατηρούν και στον νεοελληνικό, γραπτό και προφορικό, λόγο τον αρχαιομορφο κλιτικό τους τύπο: τίθεται και τα σύνθετα του (συντίθεται,

κατατίθεμαι, διατίθεμαι κτλ.)· ίσταμαι και τα σύνθετα του (συνίσταμαι, αφίσταμαι, δίσταμαι κτλ.)· άγω και τα σύνθετα του (συνάγω, διάγω, απάγω κτλ.). Η αρχαιόμορφη κλίση ισχύει προπάντων για την οριστική του ενεστώτα και την οριστική του αορίστου. Λέμε και γράφουμε:

δεν τίθεται θέμα· τίθενται οι όροι του προβλήματος – όχι: θέτονται οι όροι του προβλήματος· ετέθη ως θέμα αρχής – όχι: τέθηκε ως θέμα αρχής· τα απορρίματα αποσυντίθενται· δίστανται οι απόψεις· υφίσταται κίνδυνος· κατέστη σαφές· κατέστησαν άρχοντες της χώρας· υπέστη πολλά δεινά· παρέστη ο πρωθυπουργός στη δοξολογία· διήγαγε βίον ανθόσπαρτο· συνήγαγε τα συμπεράσματα του· απήγαγαν τον πρωθυπουργό της χώρας· κατήγαγε μεγάλη νίκη.

Δύσχρηστος και κακόφωνος κρίνεται ο παρατατικός των ρημάτων αυτών, και πρέπει να αποφεύγεται· στη θέση του μπορεί να μπαίνει περιφραστικός τύπος. Το ίδιο ισχύει εν μέρει και για τον αόριστο. Λέμε και γράφουμε:

το θέμα έχει τεθεί υπό συζήτηση (για να αποφύγουμε το: ετέθη υπό συζήτηση)· είχε παραστεί και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ή ήταν παρών και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας (για να αποφύγουμε το: παρίστατο και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ή παρέστη και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας).

Σε ορισμένες περιπτώσεις τα αρχαιόμορφα αυτά ρήματα μπορούν να αντικατασταθούν από νεοελληνικά συνώνυμα τους, εφόσον δεν δημιουργείται νοηματική ασάφεια ή δεν δίνεται η αίσθηση αμύχανης μετάφρασης του αντίστοιχου αρχαιόμορφου ρήματος. Λέμε και γράφουμε:

δεν έχω την πρόθεση να προσχωρήσω στην άποψη του – αντί: δεν διατίθεμαι να προσχωρήσω στην άποψη του· δεν υπάρχει κίνδυνος μόλυνσης – αντί: δεν υφίσταται κίνδυνος μόλυνσης– πέρασε ή περνούσε άνετα τη ζωή του – αντί: διήγε ή διήγαγε άνετη ζωή· έβγαλε τα συμπεράσματα του – αντί: συνήγαγε τα συμπεράσματα του.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Ορισμένες φορές ο αρχαιόμορφος τύπος είναι ανα αντικατάστατος. Λέμε και γράφουμε:

θέτω θέμα – όχι: βάζω ζήτημα.

Δεν πρέπει να γίνεται σύγχυση μεταξύ του ρήματος συστήνω (κάνω συστάσεις) και του αρχαίου συνίστημι (στήνω μαζί με κάποιον). Το ρήμα συστήνω δεν έχει συνήθως μονολεκτικό παρατατικό· αντ' αυτού χρησιμοποιείται περιφραστικός τύπος. Λέμε και γράφουμε:

συστήνω, έκανε τις συστάσεις του ή τη σύσταση του – όχι: συνιστούσε, συνέστησε τον γαμπρό στην οικογένεια της.

Ασκή – εξασκή/πραγματεύομαι – διαπραγματεύομαι

Τα ρηματικά ζεύγη ασκή/εξασκή και πραγματεύομαι/διαπραγματεύομαι σημασιολογικώς διακρίνονται και δεν πρέπει να συγχέονται στον γραπτό και προφορικό λόγο.

Το σύνθετο ρήμα εξασκή σημαίνει την επίμονη και εξαντλητική άσκηση· το σύνθετο ρήμα διαπραγματεύομαι χρησιμοποιείται μεταφορικώς και σημαίνει προβαίνω σε διαπραγματεύσεις με κάποιον για κάτι. Λέμε και γράφουμε:

ασκή το επάγγελμα του δασκάλου – όχι: εξασκή το επάγγελμα του δασκάλου· ασκείται ως δικηγόρος – όχι: εξασκείται ως δικηγόρος· πρβ. και: ασκούμενος δικηγόρος. Αλλά:

χρόνια ολόκληρα εξασκήθηκε στην ξιφασκία, για να γίνει πρωταθλητής· ο πρωταθλητισμός επιβάλλει να καταπονούνται οι αθλητές και να εξασκούνται καθημερινά επί πολλές ώρες· στη διατριβή του περί ποιήσεως πραγματεύεται ο Λογγίνος την κατηγορία του ύψους – όχι: διαπραγματεύεται· πραγματεύεται το επίμαχο θέμα των ναρκωτικών – όχι: διαπραγματεύεται. Αλλά:

η κυβέρνηση διαπραγματεύτηκε με τον πρόεδρο της Σοβιετικής Ένωσης την ανταλλαγή προϊόντων διαπραγματεύομαι την πώληση ή την αγορά ενός ακινήτου.

Αποτείνομαι – λοιδωρώ

Το ρήμα αποτείνομαι σχηματίζει μέλλοντα θα αποταθώ – όχι: θα

αποτανθώ, και αόριστο λόγιο απετάθην, απετάθη – όχι: απετάνθη, απετάνθη.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Η υποτακτική του αορίστου δεν έχει ν: να αποταθώ – όχι: να αποτανθώ.

Το ρήμα λουδορώ γράφεται με όμικρον – όχι: με ωμέγα (=λουιδωρώ).

Κλίση και χρήση του ρήματος εκπίπτω

Το ρήμα εκπίπτω είναι αμετάβατο· αποτελεί λάθος η χρήση του ως μεταβατικού ρήματος. Γράφουμε και λέμε:

εκπίπτει το ποσό των τριακοσίων χιλιάδων από τη φορολογία – όχι: δικαιούται ο φορολογούμενος να εκπέσει το ποσό των τριακοσίων χιλιάδων από το προσεχές έτος θα εκπέσει ο φόρος ακίνητης περιουσίας – όχι: οι φορολογούμενοι δικαιούνται να εκπέσουν τον φόρο ακινήτου περιουσίας από το προσεχές έτος.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Το εκπίπτω ως αμετάβατο ρήμα, δεν τρέπεται σε μέσο ή παθητικό ρήμα. Γράφουμε:

το ποσό εκπίπτει – όχι: εκπίπτεται· ο φόρος εισοδήματος συγγραφικών δικαιωμάτων εκπίπτει – όχι: εκπίπτεται.

Το ρήμα επεξεργάζομαι

Το ρήμα επεξεργάζομαι είναι αποθετικό, συντάσσεται με αιτιατική και έχει πάντοτε ενεργητική σημασία. Είναι επομένως λάθος να χρησιμοποιούνται κάποιοι χρόνοι του με σημασία παθητική. Λέμε και γράφουμε:

η νομοπαρασκευαστική επιτροπή της Βουλής επεξεργάζεται το φορολογικό νομοσχέδιο – όχι: το φορολογικό νομοσχέδιο έχει επεξεργαστεί· ο επαρκής δημοσιογράφος επεξεργάζεται τα κείμενα που γράφει – ποτέ: τα κείμενα έχουν επεξεργαστεί.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Μόνον η μετοχή του παρακειμένου (επεξεργασμένος -η -ο) είναι αμετάβατο και έχει κατά κάποιον τρόπο παθητική σημασία. Λέμε και γράφουμε:

επεξεργασμένα καπνά· επεξεργασμένο κείμενο· επεξεργασμένη πρόταση.

Συντρέχω – θα συνδράμω – συνέδραμα

Το ρήμα συντρέχω σπανίως χρησιμοποιείται με την κυριολεκτική σημασία του (τρέχα με κάποιον μαζί)· συνήθως έχει μεταφορική σημασία (βοηθώ). Στη δεύτερη περίπτωση ο ενεστώς είναι συντρέχω (όχι: συνδράμω)· ο μέλλον θα συνδράμω, ο αόριστος συνέδραμα. Γράφουμε και λέμε:

δεν συντρέχει κανένας κίνδυνος – όχι: δεν συνδράμει κανένας κίνδυνος· θα συνδράμω στη δυστυχία κάποιου· οι καθηγητές αποφάσισαν να συνδράμουν στην αναβάθμιση της εκπαίδευσης.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Από τον αόριστο εύχρηστοι τύποι είναι μόνον οι: συνέδραμα, συνέδραμες, συνέδραμε, συνέδραμαν.

Το ρήμα απαντώ

Όταν το ρήμα απαντώ χρησιμοποιείται μεταφορικά, για να δηλώσει την παρουσία και τη συχνότητα ενός όρου μέσα σε μία πρόταση, δεν τρέπεται στον μέσο τύπο του. Λέμε και γράφουμε:

το όνομα Πλάτων απαντά σε πολλά σημεία αυτής της μελέτης – όχι: απαντάται· η έκθλιψη και η αφαίρεση απαντούν στον προφορικό λόγο κυρίως – όχι: απαντώνται.

**ΜΟΡΙΑ: ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ, ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ,
ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ**

Ως, σαν, για

Τα μόρια *ως, σαν, για, αν* και συγγενικά, έχουν διαφορετική χρήση. Το μόριο *ως* δηλώνει ιδιότητα ή αιτιολογική σχέση. Λέμε και γράφουμε:

απέτυχε *ως* δήμαρχος (δήλωση ιδιότητας)· *ως* άρρωστος πρέπει να κάνει δίαιτα (δήλωση αιτιολογικής σχέσης).

ΠΡΟΣΟΧΗ: Το ουσιαστικό, το οποίο εισάγεται με το *ως* και επέχει θέση κατηγορουμένου, παρακολουθεί την πτώση του προηγούμενου ουσιαστικού στο οποίο αναφέρεται. Γράφουμε και λέμε:

οι πρωτοβουλίες του κυρίου Σουφλιά, *ως* υπουργού Παιδείας, (όχι: *ως* υπουργός Παιδείας) υπήρξαν εύστοχες.

Όταν δεν πρόκειται για ιδιότητα, με περιοριστική σημασία, αλλά για κατάσταση, το *ως* περιττεύει: Λέμε και γράφουμε:

η Ελλάς ανακηρύχθηκε κράτος ανεξάρτητο (να είναι κράτος ανεξάρτητο) – αλλά: η Ελλάς *ως* κράτος ανεξάρτητο είναι μέλος του ΟΗΕ (με την ιδιότητα του ανεξάρτητου κράτους).

Περιττεύει επίσης το *ως* με τη σημασία του *για*:

σκοπό της ζωής του είχε να υπηρετήσει την επιστήμη – όχι: *ως* σκοπό της ζωής του.

Το μόριο *σαν* δηλώνει παρομοίωση ή εξομοίωση. Λέμε και γράφουμε:

τρέχει *σαν* τρελός (όπως ένας τρελός)· είναι φιλότιμος *σαν* τον Γιάννη (όσο και ο Γιάννης).

Το ομοιωματικό σαν, όταν συνοδεύει αντωνυμία ή ουσιαστικό με άρθρο συντάσσεται με αιτιατική. Λέμε και γράφουμε:

είναι σαν εσένα· μαύρος σαν τον κόρακα – αλλά: μαύρος σαν κόρακας.

Το μόριο για δηλώνει: αμφίβολη ιδιότητα – περνά για άνθρωπος· σκοπό – τον είχε για σωματοφύλακα· καταλληλότητα – αυτός κάνει για δάσκαλος.

Η ορθότερη σύνταξη της καταχρηστικής πρόθεσης μέχρι είναι με γενική πτώση, όχι με αιτιατική. Λέμε και γράφουμε:

μέχρι της επομένης ημέρας – όχι: μέχρι την επόμενη ημέρα.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Η σύνταξη του μέχρι με γενική είναι απαράβατη σε καθιερωμένες λόγιες εκφράσεις. Γράφουμε:

μέχρι τέλους – όχι: μέχρι το τέλος· μέχρι τελικής πτώσεως – όχι: μέχρι την τελική πτώση.

Ως (έως)

Το ως τονίζεται, όταν επέχει θέση πρόθεσης και συντάσσεται με αιτιατική. Δεν τονίζεται, όταν είναι αναφορικό ή παρομοιαστικό μόριο. Γράφουμε:

θα σε περιμένω ως τις πέντε· η αναστολή των εχθροπραξιών θα κρατήσει ως την επόμενη εβδομάδα – αλλά: ως άνθρωπος οφείλω να υπερασπιστώ την τιμή μου.

Υπέρ – κατά

Οι λέξεις υπέρ και κατά χρησιμοποιούνται στον δόκιμο νεοελληνικό λόγο και ως επιρρήματα και ως προθέσεις (οπότε συντάσσονται με γενική). Λέμε και γράφουμε:

είστε υπέρ ή κατά· εψήφισε υπέρ· edήλωσε κατά.

Ως προθέσεις οι λέξεις υπέρ και κατά διατηρούν τη λόγια χρήση τους και συμπαρασύρουν σε λόγια μορφή και τη γενική του ου-

σιαστικού με την οποία συνάπτονται. Λέμε και γράφουμε:

η στρατιωτική αυτή τακτική αποδείχτηκε υπέρ των αντιπάλων· οι χερσαίες δυνάμεις προχώρησαν κατά των εχθρικών θέσεων· υπέρ πίστεως και πατρίδος· υπέρ βωμών και εστιών· κατά παντός υπευθύνου· εξαπέλυσε μύδρους κατά της κυβερνήσεως.

Εναντίον – έναντι – ενάντια

Στον δόκιμο νεοελληνικό λόγο οι λέξεις *εναντίον* (κατά) και *έναντι* (απέναντι) χρησιμοποιούνται ως προθέσεις και συντάσσονται με γενική. Λέμε και γράφουμε:

εναντίον μου, εναντίον των αντιπάλων, εναντίον της κυβερνητικής πολιτικής· έναντι της συνεχιζόμενης οικονομικής κρίσης η κυβέρνηση έπρεπε να πάρει τα κατάλληλα μέτρα· έναντι των υφισταμένων όρων της εξωτερικής μας πολιτικής με την Τουρκία, επιβάλλεται ιδιαίτερη προσοχή.

Η λέξη *ενάντια* κανονικώς χρησιμοποιείται μόνον ως επίρρημα και σημαίνει αντιθέτως. Λέμε και γράφουμε:

μου μίλησε ενάντια· ψήφισε ενάντια.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Δεν συντρέχει λόγος να αντικαθίσταται το *εναντίον* (με τη σημασία του *κατά*) από το *ενάντια*. Λέμε και γράφουμε:

εναντίον της οικονομικής λιτότητας – όχι: ενάντια στην οικονομική λιτότητα.

Προτού

Το μόριο *προτού* συντάσσεται με υποτακτική αορίστου, δίχως την παρεμβολή του *να*. Λέμε και γράφουμε:

προτού μιλήσεις, να σκεφτείς καλά – όχι: προτού να μιλήσεις.

Λιγότερο δόκιμη κρίνεται η αντικατάσταση του *προτού* + *ρήμα* από το *πριν να* + *ρήμα*. Λέμε και γράφουμε:

έλα να με δεις προτού φύγεις – αντί: έλα να με δεις πριν να φύγεις.

Σύνταξη του πριν

Η πρόθεση πριν συντάσσεται στον νεοελληνικό λόγο με από και αιτιατική, όχι με απλή αιτιατική. Λέμε και γράφουμε:

γύρισε πριν από ένα μήνα – όχι: πριν ένα μήνα.

Το επίρρημα πριν (=πρωτύτερα) ακολουθεί την επιρρηματική έκφραση στην οποία αναφέρεται. Λέμε και γράφουμε:

πέντε μήνες πριν, μου υποσχέθηκε πως θα γυρίσει.

Ο σύνδεσμος πριν (=προτού) συντάσσεται με απλό ρήμα, όταν δηλώνει γεγονός που έγινε στο παρελθόν ή θα γίνει οπωσδήποτε στο μέλλον. Λέμε και γράφουμε:

πριν φύγει, έκλαψε πριν καλοκαιριάσει, θα έχω ειδήσεις του.

Αρχαίες προθέσεις

Όλες οι αρχαίες προθέσεις (εξαιρούνται κάποιες καταχρηστικές: άχρι, ένεκα κτλ.) είναι οικείες και στον νεοελληνικό λόγο, καθώς απαντούν σε αναρίθμητες σύνθετες λέξεις κοινής χρήσης.

Εισβάλλω, έννοια, εξασφαλίζω, εκπομπή, προτείνω, προσβολή, ανατρέφω, διαταγή, καταδικάζω, μετακίνηση, παρατάσσω, αντίπαλος, αμφιρέπω, επιστήμη, περιέχω, αποβάθρα, υποτιμώ, υπέροχος.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Η πρόθεση εξ δεν παίρνει έκθλιψη, προφανώς επειδή δεν έχει εκπέσει κανένα τελικό φωνήεν.

Οι κυριότερες αρχαίες προθέσεις επιβίωσαν στον νεοελληνικό λόγο αναλλοίωτες και στη σύνταξη τους με πλάγια πτώση. Αυτού του τύπου τα εμπρόθετα είτε έχουν αφομοιωθεί από τον νεοελληνικό λόγο είτε πέρασαν (στην καθημερινή ομιλία, στην ειδική ορολογία της δημόσιας ζωής και στην επιστημονική έκφραση) με τη μορφή απολιθωμένων λεκτικών σχημάτων. Λέμε και γράφουμε:

προς θεού, μετά χαράς – αλλά και: ανά ώρα, διά βοής, υπό παρακολούθηση, υπό επιτήρηση, περί Ποιητικής, διά της τεθλασμένης, υπό την έννοια κτλ.

Αρχαιόμορφα εμπρόθετα αποδεικνύονται πολλές φορές αναντι-κατάστατα στον ελληνικό λόγο, όταν εξασφαλίζουν την απαιτούμενη οικονομία και την τυπική διατύπωση: την ειρωνεία, την αδρότητα, την κομψότητα της έκφρασης: τη διάκριση προφορικού και γραπτού λόγου. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις η χρήση των αρχαιόμορφων εμπρόθετων είναι θεμιτή, στον βαθμό που δεν αλλοιώνει την υφή του νεοελληνικού λόγου. Λέμε και γράφουμε:

του ευχήθηκα εις ανώτερα και έφυγα· εν ονόματι του νόμου σε συλλαμβάνω· προ μηνός έγινε στον Ειρηνικό νέα πυρηνική δοκιμή· πέθανε ταξιδεύοντας προς Θεσσαλονίκη ένα συν ένα κάνουν δύο· έγινε γνωστός ανά την υφήλιο· η επίθεση κατά των Τούρκων· κατά κανόνα δεν αντιδρά στις προκλήσεις· παρά τους όρους της συνθήκης οι Αμφιπολίτες θέλησαν να κρατήσουν την αυτονομία τους· αντ' αυτού επέτυχε να καταδικαστεί ερήμην· επί Καποδίστρια καταργήθηκε η αυτοδιοίκηση· η πραγματεία περί εξουσίας διαβάστηκε πολύ το 5230 από κτίσεως κόσμου· ζούσε υπό παρακολούθηση· υπήρξε υπέρ το δέον σοβαρό.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Στα εμπρόθετα αυτής της κατηγορίας το ουσιαστικό που παρακολουθεί την πρόθεση προσαρμόζεται κατά κανόνα στο νεοελληνικό κλιτικό και τονικό σύστημα. Λέμε και γράφουμε:

κατά την παράδοση της πόλης· παρά φύση· υπό έλεγχο· υπό συζήτηση· ανά τους αιώνες· κατά τύχη· κατ' εξαίρεση· κατ' αντιμωλία· παρά πάσα προσδοκία.

Το ουσιαστικό διατηρεί την αρχαία κλίση του και τον τόνο του αμετάθετο, μόνον όπου η εμπρόθετη έκφραση λογίζεται ως άκλιτο μονολεκτικό ή περιφραστικό επίρρημα. Λέμε και γράφουμε:

εντούτοις, κατευθείαν, κατεξοχήν, εις υγείαν, παρά πόδας, υπ' αριθμόν, διά θα-

λάσσης, εξ αποστάσεως, υπό τας διαταγὰς του, διά πυρός και σιδήρου, δι' ανατάσεως χειρών, εξ ὅλης καρδίας.

Παραδείγματα με αρχαιομορφα εμπρόθετα, κοινόχρηστα ἢ απολιθωμένα:

εις

εις πολλά ἔτη, εις βάρος μου, εις ἐπήκοον, εις το διηγεκές, εις τον τύπον των ἡλῶν.

εν

εν μέρει, εν ὅλω, εν σχέσει, εν γένει, ἐνόψει, εν συνεχεία, εν εἶδει, εν πάσῃ περιπτώσει, εν αποστρατεία, εν στάσει, εν ἐναντία περιπτώσει, εν πρώτοις, εν ἀντιθέσει, ο εν λόγῳ.

εξ (εκ)

εξ ἄλλου, ἐξαρχῆς, ἐξίσου, ἐξάπαντος, ἐξἀνάγκης, εκ του προχείρου, εκ του φυσικού, εκ Θεοῦ, ἐξ αἵματος, ἐξ ουρανοῦ, ἐξ ἀδιαιρέτου, εκ περιτροπῆς, εκ περισσού, εκ των προτέρων, εκ των υστέρων, εκ πρώτης ὀψεως.

προ

προπάντων, προπαντός, προ ολίγου, προ μηνός, προ εβδομάδος, προ ἔτους, προ του κινδύνου, προ καιροῦ, προ του φαγητοῦ.

προς

προσώρας, προς νερού του, προς το βουνό, προς τα ξημερώματα, προς το ἄγνωστο, προς τα ὑψη, προς τα μέσα, προς τα ἔξω, προς Λάρισα, ἀναλόγως προς την ηλικία του, ἴσος προς ἴσο, ἕνας προς ἕνα, ως προς αὐτό, προς ὄφελος του, προς βλάβη του, προς το συμφέρον του, προς το παρόν, ἡ ἀγάπη προς την πατρίδα, ο σεβασμός προς τους ηλικιωμένους, προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

συν

δέκα συν δέκα, συνδυό-συντρέεις, αὐτός ἔχει τα συν και τα πλην του, συν Αθηνά και χεῖρα κίνει.

ανά

ανά τον κόσμο, ἀνά τους αἰῶνες, ἀνά πάσα στιγμή.

διά

διά βίου, διαμέσου, διαμιάς, διά δέκα, διά ξηράς, διά θαλάσσης.

κατά

καταγής, κατά μέρος, καταπού, καταπώς, κατά το ποτάμι, κατά τον Νότο, κατά τα χαράματα, κατά λάθος, κατά τύχη, κατά τάξεις, κατά στίχο, κατ' αντιπαράσταση, κατά πρόσωπο, κατά τα έργα τους.

μετά

μετά βίας, μετά φόβου, μετά μουσικής, μετά φανών και λαμπάδων.

παρά

παρά λίγο, παρά τρίχα, παρά τέταρτο, παρ' όλα αυτά, παρά ταύτα, παρά τον κανόνα.

αντί

άλλα αντικείμενο· άλλων, αντί της καθιερωμένης σύνταξης.

επί

επιτόπου, επιτέλους, επί μέρους, επί δημοκρατίας, επί Θεοτόκη, επί δύο, επί τάπητος, επί τη βάσει, επί τετρακόσια χρόνια.

περί

περί τίνος πρόκειται, περί διαγραμμάτων, περί ανέμων και υδάτων, περί Ρητορικής, περί συλλογικής εργασίας, περί αρχής.

από

απαρχής, απεναντίας, απευθείας, αφότου, αφ' υψηλού, από γεννησιμιού του, από καρδιάς, από καταβολής κόσμου, αφενός, αφετέρου.

υπό

υπόψη, υπό τον ήλιο, υπό δοκιμασία, υπό έλεγχο, υπό κράτηση, υπό τας διαταγάς, υπό μορφή.

υπέρ

υπέρ τρίτου, υπέρ πατρίδος, υπέρ ανεξαρτησίας, έχει πολλά υπέρ αυτού, υπέρ βωμών και εστιών.

μέχρι

μέχρι τέλους, μέχρι θανάτου, μέχρι αναισθησίας, μέχρι αηδίας.

άνευ

υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου.

πλην

δέκα πλην δέκα, πλην Λακεδαιμονίων.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Συχνά, εκ παραλλήλου προς το αρχαιόμορφο εμπρόθετο, υπάρχει και αντίστοιχος δημοτικός τύπος· στην περίπτωση αυτή η χρήση του ενός ή του άλλου τρόπον εξαρτάται κάθε φορά από τα συμφραζόμενα, γενικότερα από το είδος και το ύφος του λόγου. Λέμε και γράφουμε:

τον συμπάθησε με την πρώτη ματιά – αλλά: εκ πρώτης όψεως ίσως φαίνεται το θέμα ανώδυνο· πριν από ένα χρόνο, τέτοιον καιρό ήμουν άρρωστος – αλλά: πέθανε προ έτους από καρδιακή προσβολή· βρίσκεται σε απομόνωση – αλλά: τελεί υπό κράτηση· «Στον Καιρό του Βουλγαροκτόνου» – αλλά: επί Μεταξά η Βουλή έμεινε κλειστή.

Επιρρήματα σε -ως

Στον νεοελληνικό λόγο επικρατούν συνήθως επιρρήματα με κατάληξη σε -α. Λέμε και γράφουμε:

πέρασα καλά· είμαι άσχημα· έφτασε αργά· καλά και άγια· πέθανε ανώδυνα· κύλησε το βράδυ ευχάριστα· και βέβαια δεν έχεις δίκαιο· μίλησε απλά.

Παρά ταύτα διατηρούν στον νεοελληνικό λόγο ορισμένα επιρρήματα την αρχαιόμορφη κατάληξη τους σε -ως σε τυπικές εκφράσεις και εκεί όπου ενδέχεται να δημιουργηθεί παρεξήγηση ότι πρόκειται για επίθετο και όχι για επίρρημα. Λέμε και γράφουμε:

πήρε το πτυχίο του με λίαν καλώς· καλώς ή κακώς, έτσι έχει το πράγμα· υπολόγισε τη στάθμη του ύδατος επακριβώς· ισχύει ό,τι είπα προηγουμένως – ποτέ: ό,τι είπα προηγούμενα· ενδεχομένως θα αργήσω απόψε – ποτέ: ενδεχόμενα θα αργήσω απόψε· το επικινδύνως ζην – ποτέ: το επικίνδυνα ζην· τα είπε βεβαίως καλά, αλλά με ενοχλητική εμπάθεια· ανάλογα με τις συνήθειες του – αλλά: αναλόγως προς τον πληθυσμό της χώρας.

Ορισμένες φορές, αναλόγως προς την κατάληξη του επιρρήματος, διαφοροποιείται και η σημασία του. Λέμε και γράφουμε:

τα πούλησε ακριβά – αλλά: υπολογίζω το εισόδημα μου ακριβώς (ή με ακρίβεια)· μιλώ απλά – αλλά: απλώς και μόνον δεν ήμουν σε καλή διάθεση.

Πάντα – πάντοτε

Το πάντα δηλώνει χρονική συνέχεια. Λέμε και γράφουμε:

ήταν πάντα καλός (σε όλη του τη ζωή, χωρίς διακοπή)· πάντα τον εκτιμούσε (σε όλη τη διάρκεια της γνωριμίας τους)· τον θεωρούσε πάντα σοβαρό άνθρωπο.

Το πάντοτε δηλώνει επανάληψη, Λέμε και γράφουμε:

κρατούσε πάντοτε στάση γενναία· παντού και πάντοτε.

Επάνω – πάνω

Όταν το επάνω χρησιμοποιείται ως τοπικό επίρρημα, αντικαθίσταται και με το πάνω. Λέμε και γράφουμε:

επάνω στο τραπέζι – αλλά και: πάνω στο τραπέζι.

Όταν το πάνω δηλώνει αναφορά, χρόνο, ποσό, δεν αντικαθίσταται με το επάνω. Λέμε και γράφουμε:

δούλεψε πάνω από τρεις ώρες (ποτέ: δούλεψε επάνω από τρεις ώρες)· πάνω-κάτω (ποτέ: επάνω-κάτω).

ΠΡΟΣΟΧΗ: Σε πολλές περιπτώσεις η χρήση του πάνω είναι περιττή:

κάθισε στην καρέκλα – όχι: επάνω στην καρέκλα.

**ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ ΞΕΝΙΚΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ
ΠΡΟΣΩΠΩΝΥΜΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ**

Ονομάζουμε απλή μεταγραφή των ξένων κυρίων ονομάτων τη μεταγραφή τους σε νεοελληνικό αλφάβητο, με το οποίο δοκιμάζεται η κατά το δυνατόν ακριβέστερη φωνητική τους απόδοση. Γράφουμε:

Mallarmé - Μαλλαρμέ.

Ονομάζουμε εξελληνισμένη μεταγραφή των ξένων κυρίων ονομάτων την προσαρμογή τους στο νεοελληνικό κλιτικό σύστημα. Γράφουμε:

Horatius - Οράτιος, Voltaire - Βολταίρος, Boston - Βοστώνη.

Τα ξενικά κύρια ονόματα που έχουν εξελληνιστεί, κρατούν την εξελληνισμένη μορφή τους, εφόσον αυτή καθιερώθηκε από την ιστορία και τη νεότερη χρήση. Εκτός από τα εξελληνισμένα των αρχαιότερων χρόνων (αιγυπτιακά, βαβυλωνιακά, ασσυριακά, φοινικικά, περσικά, σκυθικά), οι άλλες κατηγορίες είναι:

Λατινικά, όπως:

Βρούτος, Λεύκιος, Τάκιτος, Οκταβία, Καπύη, Ρουβίκων.

Μεσαιωνικά, όπως:

Θεοδώριχος, Σιγισμούνδος, Καρλομάγνος, Αβελάρδος, Ταμερλάνος, Αββασίδες, Θουριγγία.

Νεότερα, όπως:

Γουτεμβέργιος, Βάκων, Κοπέρνικος, Έρασμος, Ρακίνας, Βολταίρος, Εδιμβούργο, Δουβλίνο, Χάβρη, Λίλλη, Κολωνία, Αννόβερο, Κίελο, Τασκένδη, Σιγκαπούρη, Νέα Ορλεάνη, Βοστώνη, Μελβούρνη, Τοσκάνη, Βεγγάζη.

Τα εξελληνισμένα προσωπώνυμια και τοπωνύμια κύριο γνώρισμα έχουν την ένταξή τους στο ελληνικό κλιτικό σύστημα:

η Καπύη, της Καπύης· οι Αββασίδες, των Αββασιδών· το Κιέλο, του Κιέλου· η Κολωνία, της Κολωνίας.

ΠΡΟΣΟΧΗ: οι ελληνότροπες καταλήξεις προσωπωνυμίων και τοπωνυμίων στην ονομαστική, όπως και το α των θηλυκών και το ο των ουδετέρων, δεν μαρτυρούν πάντοτε εξελληνισμένο τύπο, εντασσόμενο στο ελληνικό κλιτικό σύστημα. Λέμε και γράφουμε:

της Μερίδα – όχι: της Μερίδας· του Τορόντο – όχι: του Τορόντου· του Μονακό – όχι: του Μονακού· της Πενσυλβάνια – όχι: της Πενσυλβάνιας· της Νικαράγουα – όχι: της Νικαράγουας – αλλά: του Μεξικού, του Βατικανού.

Τα ονόματα χριστιανών αυτοκρατόρων, βασιλέων και ηγεμόνων, ιεραρχών και αγίων γράφονται με την αντίστοιχη ελληνική ή εξελληνισμένη, εφόσον υπάρχει, μορφή τους:

Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος, Ιωάννης ο Ακτήμων, Μαρία Θηρεσία, Φραγκίσκος Ιωσήφ, πάπας Βενέδικτος, άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης.

ΠΡΟΣΟΧΗ στις εξαιρέσεις, όπως: το ρωσικό Ιβάν (Ιβάν ο Τρομερός – όχι: Ιωάννης ο Τρομερός)· το ισπανικό Χουάν (δον Χουάν ο Αυστριακός, Χουάν Κάρλος – όχι: ο Ιωάννης Κάρλος)· η Τζουλιάννα της Ολλανδίας – όχι: η Ιουλιανή ή η Γιουλιάννα.

Μεταγραφή Ξενικών κυρίων ονομάτων

Ο ελληνικός τονικός κανόνας, ότι μία λέξη μπορεί να τονιστεί μόνον σε μία από τις τρεις τελευταίες συλλαβές, δεν εφαρμόζεται στη μεταγραφή των μη εξελληνισμένων ξενικών κυρίων ονομάτων.

Τονίζουμε και προηγούμενες συλλαβές, όταν έτσι τονίζεται στην ξένη γλώσσα το μεταγραφόμενο όνομα:

Φράνκενστάιν, Αϊζενχάουερ, Άντενάουερ.

Μεταγραφή Ξενικών Προσωπωνυμίων και Τοπωνυμίων

Τα ξενικά κύρια ονόματα, που δεν έχουν εξελληνιστεί ούτε και έχουν καθιερωμένο τύπο μεταγραφής, αποδίδονται κατά την προφορά τους – όσο αυτό είναι εφικτό. Οδηγός για τη φωνητική απόδοση κρίνονται τα λεξικά: WEBSTER'S BIOGRAPHICAL και WEBSTER'S GEOGRAPHICAL.

Δεν κρατούμε τα όμοια σύμφωνα στην αρχή και στο τέλος των ξενικών κυρίων ονομάτων:

Cordell Hull – Κόρντελ Χαλ, Thomas Mann – Τόμας Μαν, Lloyd – Λούντ.

Κρατούμε τα όμοια σύμφωνα ανάμεσα από φωνήεντα, εκτός από τα ζεύγη *bb, dd, gg* που δεν μπορούν να μεταγραφούν με την ξενική προφορά τους (μπμπ, ννντ, γγκγκ):

Mallarme – Μαλλαρμέ, Manhattan – Μανχάτταν, αλλά: Hoffmann – Χόφμαν, Mannheim – Μανχάιμ, Addison – Άντισον.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Δεν λογίζονται όμοια σύμφωνα τα συμφωνικά συμπλέγματα: *ck, cq, sc, sch, sz* τα οποία και μεταγράφονται όπως, κατά περίπτωση, προφέρονται:

Eckermann – Έκερμαν, Blackwell – Μπλάκουελ, Lascelles – Λάσελς, Aschaffenburg – Ασάφφεμπουργκ.

Στα γερμανικά ονόματα το διπλό συμφωνικό σύμπλεγμα *sch* μεταγράφεται ως διπλό *σ*:

Eschscholtz – Έσσολτζ.

Κρατούν την καθιερωμένη μορφή τους τα ζεύγη: όνομα εξελληνισμένο + επώνυμο εξελληνισμένο + όνομα ξενόφωνο + επώνυμο εξελληνισμένο· όνομα εξελληνισμένο + επώνυμο ξενόφωνο· όνομα ξενόφωνο + επώνυμο ξενόφωνο:

1η κατηγορία: Ιωάννης Γουτεμβέργιος, Φραγκίσκος Βάκων.

2η κατηγορία: Ριτσιότι Γαριβάλδης.

3η κατηγορία: Γεώργιος Ουάσιγκτον, Κάρλος Ντε Γκωλ, Βίχτωρ Ουγκό, Ιούλιος Βερν, Λέων Τρότσκι.

4η κατηγορία: Σαρλ Μωρράς, Ζυλ Ρομοίν, Λέον Μπλουμ.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Όπως προκύπτει από τα παραπάνω παραδείγματα, το ίδιο προσωπώνυμο άλλοτε εξελληνίζεται, άλλοτε όχι. Γνώμονας είναι η συνήθεια. Σε περίπτωση αμφιβολίας προτιμούμε το ξενόφωνο:

Εμίλ (όχι: Αιμίλιος) Ζολά, Πωλ (όχι: Παύλος) Βαλερύ, Άλφρεντ (όχι: Αλφρέδος) ντε Μυσσέ.

Τα ξενικά κύρια ονόματα που δεν εξελληνίζονται ούτε και έχουν καθιερωμένο τύπο μεταγραφής αποδίδονται χωρίς εφαρμογή της ιστορικής ορθογραφίας:

Walter Scott – Ουώλτερ Σκοτ (όχι: Σκωτ), San Antonio – Σαν Αντόνιο (όχι: Σαν Αντώνιο), Santa Vittoria – Σάντα Βιττόρια (όχι: Σάντα Βιττώρια).

Η εξελληνισμένη μορφή των ξενικών κυρίων ονομάτων δεν είναι σε όλες τις περιπτώσεις σήμερα ανεκτή, με κριτήριο το σύγχρονο γλωσσικό αίσθημα. Γράφουμε και λέμε:

Μποσσυέ – όχι: Βοσσουέτος, Σαίξπηρ – όχι: Σακαισπήρος, Ντιντερό – όχι: Διδερότο, Σατωμπριάν – όχι: Σατωβριάνδος, Μιλάνο – όχι: Μεδιόλανο (αλλά: Σύνοδος του Μεδιολάνου).

ΠΡΟΣΟΧΗ: Ξενικά κύρια ονόματα, τα οποία δεν έχουν εξελληνιστεί, αλλά χρησιμοποιούνται ήδη σε πάγιο τύπο της απλής μεταγραφής τους, κρατούν τον τύπο αυτόν, εφόσον δεν δικαιώνει αδικαιολόγητες αλλοιώσεις. Γράφουμε και λέμε:

στρατάρχης Νέυ – όχι: Νε, Τσώρτσιλ – όχι: Τσέρτσιλ, Ρούζβελτ – όχι: Ρόζβελτ, Γιβραλτάρ – όχι: Τζιμπράλταρ.

Σεβαστές παραμένουν αλλοιώσεις με διεθνή πλέον καθιέρωση,

όπως:

Ποτέμιν – όχι Πατιόμιν, Βαν Γκογκ – όχι: Βαν Χοχ, Άιφελ – όχι: Εφ-
φέλ, Ντρέυφους – όχι: Ντρεφύς.

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ – ΩΡΟΔΕΙΚΤΕΣ
Ημερομηνίες

1. Ο πλήρης ημερολογιακός δείκτης (ημερομηνία, μήνας, έτος) γράφεται με απόλυτο αριθμητικό για την ημέρα, άναρθρη γενική για τον μήνα (στη λóγια μορφή του), απόλυτο αριθμητικό για το έτος. Γράφουμε:

1η Ιανουαρίου 1991.

2. Τα ονόματα των μηνών εκφέρονται κατά κανόνα στη λογιότερη μορφή τους. Λέμε και γράφουμε:

Ιανουάριος, Φεβρουάριος, Ιούνιος, Ιούλιος, Σεπτέμβριος – όχι: Σεπτέμβρης, Οκτώβριος – όχι: Οκτώβρης κτλ.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Στην περίπτωση που λόγιοι ύφους επιβάλλουν την πρόκριση της δημοτικής μορφής των μηνών, η γενική είναι πάντοτε έναρθρη. Γράφουμε:

5 του Γενάρη (όχι: 5 Γενάρη), 2 του Ιούνη (όχι: 2 Ιούνη).

3. Σε περίπτωση που ο ημερολογιακός δείκτης επιβάλλει να διαβαστεί η ημέρα ως τακτικό και όχι ως απόλυτο αριθμητικό, προσγράφεται στον αριθμό το γράμμα η ή α αναλόγως. Γράφουμε:

η 25η Μαρτίου, η 28η Οκτωβρίου, η 2α Σεπτεμβρίου.

4. Όταν ο πλήρης ημερολογιακός δείκτης φιλοξενείται στο εσωτερικό μιας πρότασης σε πλάγια πτώση (γενική ή αιτιατική), το έτος γράφεται με αριθμητικό, συνοδεύεται όμως και από το αντίστοιχο άρθρο. Γράφουμε:

τα οικονομικά μέτρα θα ισχύσουν από πρώτης Ιανουαρίου του 1991 – όχι: από πρώτης Ιανουαρίου 1991.

Ωροδείκτες

Γράφουμε και λέμε:

στη μία ή στη μιάμιση – και όχι: στις μία ή στις μιάμιση.

π.χ. θα σε συναντήσω στη μία η ώρα.

τον βρήκα να με περιμένει στη μιάμιση.

Οι συντομογραφίες π.μ. και μ.μ. διαβάζονται προ μεσημβρίας και μετά μεσημβρία(ν).

**ΑΡΧΑΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΙΚΕΣ
ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ**

Εν πάση περιπτώσει

Η λόγια έκφραση εν πάση περιπτώσει, η οποία πέρασε στον καθημερινό προφορικό και γραπτό λόγο, συχνά χρησιμοποιείται με ανορθόγραφο τρόπο, ως προς την κατάληξη του πάση, που εμφανίζεται ως «πάσει».

Είναι προφανές πως πρόκειται για δοτική του θηλυκού πάσα, και δεν πρέπει να εξομοιώνεται αναλογικώς με τη δοτική περιπτώσει.

Η δημώδης μετάφραση της λόγιας έκφρασης σε κάθε περίπτωση δεν είναι άστοχη και μπορεί κατά περίπτωση να αντικαθιστά το εν πάση περιπτώσει.

*Αρχαιοελληνικές και λόγιες παροιμιακές και γνωμικές
εκφράσεις*

Εξ απαλών ονύχων (=από τη βρεφική ηλικία ή την πρώιμη ηλικία)· η έκφραση χρησιμοποιείται για να δηλωθεί κάποια εκ γενετής ή πρώιμη, θετική ή αρνητική, ιδιότητα ενός προσώπου. Γράφουμε και λέμε:

υπήρξε πλούσιος εξ απαλών ονύχων· η δεσποινίς Καίτη είχε την τύχη να μάθει γαλλικά και πιάνο εξ απαλών ονύχων.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Η έκφραση δεν έχει καμία σημασιολογική σχέση με τη λόγια επίσης φράση αβρόχοις ποσί, η οποία σημαίνει δίχως να διακινδυνεύσει κάποιος καθόλου. Γράφουμε και λέμε:

πέρασε την εποχή της δικτατορίας αβρόχοις ποσί.

Εξ όνουχον τον λέοντα (=από το νύχι καταλαβαίνει κάποιος το

λιοντάρι). Ἡ ἐκφραση χρησιμοποιεῖται για τη διάγνωση του συνόλου από μία χαρακτηριστική λεπτομέρεια. Γράφουμε και λέμε:

κάποτε και μόνον ο τόνος της φωνῆς προδίδει τον χαρακτήρα του ανθρώπου –
εξ ὄνουχος τον λέοντα.

Κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση (-σιν), η ἐκφραση προέρχεται από την Παλαιά Διαθήκη, (αναφέρεται στην πανομοιότυπη δημιουργία του ανθρώπου από τον Θεό), και κακοποιείται συνήθως ποικιλοτρόπως:

ἢ εναλλάσσεται η ψίλωση και η δάσυνση των δύο ουσιαστικών (καθ' εικόνα και καθ' ομοίωση)· ἢ προστίθεται -ν στην τριτόκλιτη αιτιατική εικόνα.

Μέτρον ἄριστον: το παν, που συνήθως προτάσσεται, περιττεύει και πάντως δεν ανήκει στην πρωτότυπη γνωμική πρόταση.

Παραπέμπω στις ελληνικές καλλένδες (sic): αυτή είναι η σωστή διατύπωση της παροιμιακής ἐκφρασης, η οποία σημαίνει: αναβάλλω μια απόφαση σε αόριστο και ανύπαρκτο χρόνο (ελληνικές καλλένδες [sic] δεν υπάρχουν· υπάρχουν μόνον ρωμαϊκές καλλένδες [sic]).

Λατινικές παροιμιακές και γνωμικές εκφράσεις

hic et nunc: η λατινική ἐκφραση σημαίνει εδώ και τώρα· χρησιμοποιείται ἢ για να δηλώσει την επιτακτική ανάγκη ενός μέτρου στον συγκεκριμένο χώρο και στον παρόντα χρόνο, ἢ για να υπογραμμίσει τα διακριτικά χαρακτηριστικά της λυρικής ποίησης έναντι της επικής. Λέμε και γράφουμε:

η εφαρμογή των οικονομικών μέτρων επιβάλλεται να γίνει hic et nunc· αναβάλλεται συνεχώς η αλλαγή του θεσμικού πλαισίου των κρατικών θεάτρων της χώρας, ενώ θα έπρεπε να γίνει hic et nunc· σε αντίθεση προς την επική ποίηση, η οποία είναι εξ ορισμού διηγητική και αναφέρεται στο παρελθόν, η λυρική ποίηση σηματοδοτεί το hic et nunc, το «εδώ και τώρα» τόσο του λυρικού ποιητή, όσο και των ακροατών – αναγνώστών.

grosso modo: χονδρικώς, πάνω κάτω· η έκφραση χρησιμοποιείται για να δηλωθεί η μερική ευστοχία μιας εκτίμησης. Λέμε και γράφουμε:

ο ιταλικός νότος και ο ελληνικός βορράς παρουσιάζουν *grosso modo* τους ίδιους δείκτες ανάπτυξης· ο Μέγας Ανατολικός του Ανδρέα Εμπειρικού *grosso modo* μπορεί να χαρακτηριστεί πορνογράφημα.

per terram per mare: στην ξηρά και στη θάλασσα, πανταχού. Η έκφραση χρησιμοποιείται για να δηλωθεί η ευρύτατη διάδοση ενός προσώπου, έργου ή πράγματος. Λέμε και γράφουμε:

η είδηση του αδιεξόδου των συνομιλιών στη Γενεύη διαδόθηκε αμέσως *per terram per mare*.

sine qua non: εκ των ων ουκ άνευ· η έκφραση χρησιμοποιείται προς δήλωση απαραίτου όρου. Λέμε και γράφουμε:

η αντικειμενική πληροφόρηση είναι *sine qua non* όρος της δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

mea culpa: από δικό μου σφάλμα· η έκφραση χρησιμοποιείται για ομολογία προσωπικής ενοχής. Λέμε και γράφουμε:

«τα γεγονότα της Πάτρας έγιναν *mea culpa*» δήλωσε ο Υπουργός Παιδείας και υπέβαλε την παραίτηση του.

pro domo sua: η έκφραση αντιστοιχεί κατά περίπτωση στις ομόλογες ελληνικές λόγιας εκφράσεις: υπέρ βωμών και εστιών ή υπέρ πίστεως και πατρίδος, και χρησιμοποιείται για να δηλωθεί ο υπέρ πάντων αγών. Λέμε και γράφουμε:

οι μαθητές ισχυρίζονται ότι αγωνίζονται *pro domo sua*.

sic: ούτως πως, κάπως έτσι· η λέξη χρησιμοποιείται εντός παρενθέσεως ή αγκύλης για ειρωνική υπόδειξη ενός γραμματικού, συντακτικού, νοηματικού ή πραγματικού σφάλματος στον προφορικό ή γραπτό λόγο κάποιου άλλου:

σε άρθρο έγκριτης εφημερίδας υπήρχε η πρόταση: «πολλοί (sic) περισσότεροι άνθρωποι» για να επιδείξει τη λατινομάθειά της γνωστή κριτικός έγραφε προχθές: per terra (sic) per marem (sic).

terminus ante quem: χρονικό όριο, πριν από το οποίο έχει συμβεί κάτι· **terminus post quem:** χρονικό όριο, μετά το οποίο συνέβη κάτι. Λέμε και γράφουμε:

το 1974 αποτελεί terminus ante quem ως προς την παρανομία του ΚΚΕ· το 1821 αποτελεί εξ ορισμού terminus ante quem για τον «Ύμνο εις την Ελευθερίαν» του Διονυσίου Σολωμού.

mutatis mutandis: με την μεταβολή των μεταβλητέων όρων η έκφραση χρησιμοποιείται, όπως περίπου και η λόγια διατύπωση «τηρουμένων των αναλογιών», για να δηλωθεί ότι η σύγκριση δύο προσώπων, έργων ή πραγμάτων νομιμοποιείται μέχρι ενός ορισμένου σημείου. Λέμε και, γράφουμε:

η σημερινή εκπαιδευτική κρίση θυμίζει mutatis mutandis το κίνημα του 1-14· ο Γεώργιος Χορτάτσης mutatis mutandis είναι ο Σαίξπηρ του νεοελληνικού θεάτρου.

tabula rasa: άγραφο χαρτί· η έκφραση χρησιμοποιείται για να δηλωθεί η πλήρης άγνοια κάποιου επί συγκεκριμένου θέματος. Λέμε και γράφουμε:

το νήπιο, σε ό,τι αφορά τις κοινωνικές συμβάσεις, θεωρείται tabula rasa· σε ό,τι αφορά το ξένο θέατρο, οι περισσότεροι μαθητές του Λυκείου είναι tabula rasa.

scripta manent, verba volant: τα γραπτά μένουν, τα λόγια πετούν· η παροιμιακή έκφραση χρησιμοποιείται για να διακριθεί ο οριστικός χαρακτήρας της γραφής σε αντίθεση προς τον προσωρινό του προφορικού λόγου.

urbi et orbi: στην πόλη (στη Ρώμη) και στην οικουμένη, σ' όλο τον κόσμο. Η έκφραση έχει περίπου το ίδιο νόημα με το per terram per mare. Λέμε και γράφουμε:

ο Όμηρος είναι γνωστός ποιητής urbi et orbi· το CNN μετέδωσε urbi et orbi εικόνες από τον πόλεμο στον Περσικό Κόλπο.

Ξενόγλωσσοι και ελληνόγλωσσοι όροι

Αποφεύγουμε ξενόγλωσσους όρους, εφόσον υπάρχουν αντίστοιχοι δόκιμοι ελληνικοί. Λέμε και γράφουμε:

μορφή, τύπος – όχι: φόρμα
υλικό – όχι: ματιέρα
ύφος, τρόπος, ρυθμός – όχι: στυλ
γνώμονες, δείκτες, κανόνες – όχι: νόρμες
πεζός λόγος – όχι: πρόζα
ομοιοκαταληξία – όχι: ρίμα
κεφαλαιοκρατία, κεφαλαιοκράτης – όχι: καπιταλισμός, καπιταλιστής
απαισιοδοξία, απαισιόδοξος – όχι: πεσσιμισμός, πεσσιμιστής
αισιοδοξία, αισιόδοξος – όχι: οπτιμισμός, οπτιμιστής
μοιρολατρία, μοιρολάτρης – όχι: φαταλισμός, φαταλιστής
πλέγμα, σύμπλεγμα – όχι: κόμπλεξ
καλλιέργεια, πολιτισμός, παιδεία – όχι: κουλτούρα
παράγων, πορεία, διαδικασία – όχι: προτσές, process
διαμαρτυρόμενος – οχι: προτεστάντης (αλλά: προτεσταντισμός)
φύλο, ερωτική πράξη – όχι: σεξ (αλλά: σεξουαλική ζωή)
ανθρωπισμός, ανθρωπιστικές σπουδές – όχι: ουμανισμός, ουμανιστικές σπουδές (αλλά: οι ουμανιστές της Αναγέννησης)
υπερρεαλισμός – όχι: σουρρεαλισμός (αλλά: αυτά είναι σουρρεαλιστικά, δηλαδή ακαταλαβίστικα).

ΠΡΟΣΟΧΗ: Ορισμένοι ξενόγλωσσοι όροι είναι υποχρεωτικοί, εφόσον χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν το συγκεκριμένο ιστορικό τους νόημα, που δεν το καλύπτει η ελληνική τους απόδοση, όπως:

οπορτουνισμός, οπορτουνιστής – για να ορίσουμε συγκεκριμένη πολιτική στάση στο πλαίσιο της Ρωσικής Επανάστασης, ή της μαρξιστικής πρακτικής· διαφορετικά: καιροσκοπία, καιροσκοπισμός.

ουμανισμός, ουμανιστής – για το ομώνυμο ιδεολογικό κίνημα της Αναγέννησης· διαφορετικά: ανθρωπισμός, ανθρωπιστής.

ιντελιγέντσια – για τους ρώσους διανοούμενους της προεπαναστατικής και επαναστατικής περιόδου· διαφορετικά: διάνοηση, διανοούμενοι.

νατουραλισμός – για το ομώνυμο λογοτεχνικό και ιδεολογικό κίνημα στα τέλη του περασμένου αιώνα· διαφορετικά: φυσιοκρατία.

Γενικά χρησιμοποιούμε τους ξενόγλωσσους όρους, όπου είναι απαραίτητοι και αναντικατάστατοι, με οικονομία και καλαισθησία.

